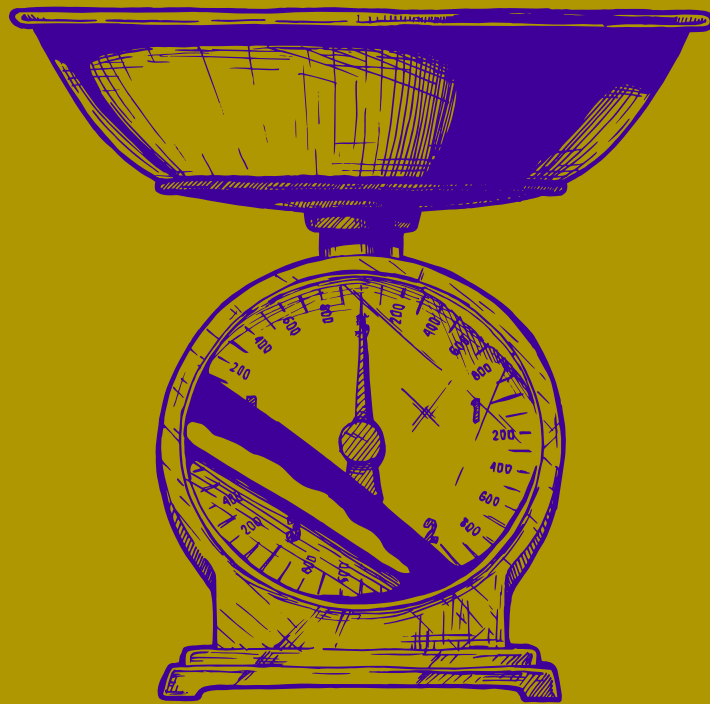

CERAI

POLÍTIQUES ALIMENTÀRIES TRANSFORMADORES

MANUAL

DE POSADA
EN MARXA

MUNICIPIS EN SAÓ

Polítiques alimentàries transformadores. Manual de posada en marxa
Octubre 2020

Coordinació

Piergiuseppe Carucci

Redacció i edició

Araceli Bolinches, del Centre d'Estudis Rurals i Agricultura Internacional (CERAI)

Daniel López García, de la Fundación Entretantos

Traducció i maquetació ECM

Impressió La Plaça SL

Amb el suport de

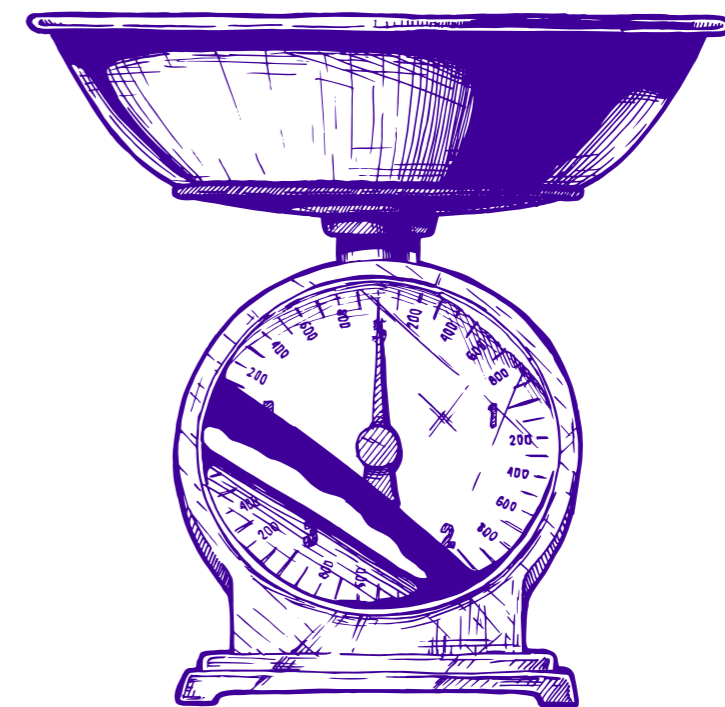

Finançat per

Obra sota llicència de Creative Commons Reconeixement-CompartirIgual 4.0 Internacional.
Pot copiar-se, distribuir-se i transmetre's públicament sempre que se'n mencione l'autoria i l'obra. <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.ca>

POLÍTIQUES ALIMENTÀRIES TRANSFORMADORES

MANUAL DE POSADA EN MARXA

MUNICIPIS EN SAÓ

CONTINGUTS

INTRODUCCIÓ

PER QUÈ AQUEST MANUAL?

POTENCIAL DE LES POLÍTIQUES
ALIMENTÀRIES LOCALS

1 EL SISTEMA AGROALIMENTARI ACTUAL ENS IX CAR

1.1
ÀMBIT SOCIAL

1.2
ÀMBIT ECONÒMIC

1.3
ÀMBIT MEDIAMBIENTAL

2 EL SISTEMA ALIMENTARI, DE PROBLEMA A SOLUCIÓ

2.1
ELS BENEFICIS
DELS SISTEMES ALIMENTARIS
LOCALS I SOSTENIBLES

2.2
FITXES PRÀCTIQUES

3 LES POLÍTIQUES ALIMENTÀRIES, DE L'ÀMBIT GLOBAL AL LOCAL

3.1
EL MARC INSTITUCIONAL DE
LES POLÍTIQUES D'ALIMENTACIÓ
SOSTENIBLE I SALUDABLE

3.2
COM TRANSITAR CAP A UNS
SISTEMES ALIMENTARIS SOSTENIBLES:
ALGUNS CASOS D'ÈXIT

BIBLIOGRAFIA

24

27

33

54

57

61

74

1
EL SISTEMA
AGROALIMENTARI
ACTUAL ENS IX CAR

2
EL SISTEMA ALIMENTARI,
DE PROBLEMA A SOLUCIÓ

3
LES POLÍTIQUES ALIMENTÀRIES,
DE L'ÀMBIT GLOBAL AL LOCAL

Aquest manual naix amb la intenció de proporcionar pautes per a transitar cap a sistemes alimentaris sostenibles des de la convicció que es tracta d'un canvi urgent i ineludible al qual hem de donar resposta amb un enfocament integrador, que situe la sostenibilitat ambiental, social i econòmica com a objectiu central de les polítiques alimentàries locals.

INTRODUCCIÓ

PER QUÈ AQUEST MANUAL?

Des del seu origen, en 1994, en el Centre d'Estudis Rurals i d'Agricultura Internacional, CERAI reivindicuem un món rural viu i recamperolitzat, i una alimentació sostenible. Apostem ideològicament per impulsar l'enfocament territorial de sobirania alimentària i l'agroecologia. Defensem la necessitat de vertebrar un espai rural viu i habitable, un model productiu viu i extensiu, respectuós amb la capacitat d'autorenovació biològica dels agroecosistemes agrícoles, forestals i ramaders, així com la integració de totes les activitats agràries des d'una perspectiva agroecològica.

Aquesta publicació s'ha elaborat en col·laboració amb la Fundación Entretantos, entitat sense ànim de lucre creada a partir d'un grup de professionals que tenen en comú l'aposta i el compromís pel treball en xarxa com a eina de construcció col·lectiva per a avançar cap a la sostenibilitat i una millor relació amb el territori.

Al seu torn, hem comptat amb el suport de la Federació Valenciana de Municipis i Províncies (FVMP), l'objectiu de la qual és afavorir la participació i impulsar el municipalisme des de les iniciatives d'entitats locals, defensant els interessos dels municipis, unint voluntats i coordinant accions.

Aquest manual sorgeix amb la intenció de proporcionar pautes per a transitar cap a sistemes alimentaris sostenibles, des de la convenció que es tracta d'un canvi urgent i ineludible al qual hem de donar resposta adoptant

un enfocament integrador, que situe la sostenibilitat ambiental, social i econòmica com a objectiu central de les polítiques alimentàries locals.

Al llarg d'aquestes pàgines, informarem de les asimetries del sistema alimentari, sense plantejar un enfocament exhaustiu, perquè entenem que ja hi ha molta informació sobre aquest tema; abordarem el marc polític i institucional que s'ha anat desenvolupant centrant-nos en les polítiques i estructures de governança que assenten les bases per a transitar activament i gradualment cap a sistemes alimentaris generadors de riquesa social, ecològica i econòmica, amb línies de treball innovadores i exemples.

En definitiva, el manual pretén ser una eina pragmàtica per a la implantació, en l'àmbit local, de polítiques alimentàries sostenibles. Comprén una primera part teòrica, amb la intenció d'afavorir la comprensió del sistema alimentari i aportar dades actualitzades per a impulsar la formulació de projectes i desenvolupar polítiques alimentàries sostenibles, i una segona part pràctica, amb 10 propostes de polítiques alimentàries sostenibles detallades per a agilitar-ne l'aplicació, juntament amb una recopilació d'exemples innovadors i d'èxit que visibilitzen casos de bones pràctiques en polítiques alimentàries sostenibles i faciliten el contacte entre experiències i agents del canvi.

POTENCIAL DE LES POLÍTIQUES ALIMENTÀRIES LOCALS

Els problemes globals als quals ens enfrontem requereixen una resposta urgent i ineludible per part de tota la comunitat. En aquesta crida a l'acció col·lectiva global, les municipalitats tenen un paper decisiu com a actors amb la capacitat d'accelerar la transició de manera sistèmica mitjançant una gestió sostenible i eficient.

Apel·lant a aquesta capacitat, les administracions i entitats locals tenen la responsabilitat d'assumir un rol de lideratge que plantege polítiques adaptades a les particularitats del territori (per exemple, els problemes relacionats amb l'especulació de terrenys en territoris metropolitans enfront del minifundisme d'alta muntanya en entorns rurals) i a les seues capacitats (tècniques, pressupostàries, etc.); així com estructures de governança receptives (participatives) i flexibles, desenvolupades de manera activa i gradual, i garantint la igualtat de gènere.

Les polítiques alimentàries han de tindre un enfocament integral capaç de combinar mesures reglamentàries, financeres i de comportament:¹

1. Informar, comunicar i educar sobre les asimetries del sistema alimentari i la necessitat d'entendre l'alimentació com un bé comú (no un bé de consum) que concerneix a tota la societat.

2. Donar suport a la promoció de pautes alimentàries saludables i sostenibles.
3. Enfortir les persones més vulnerables del sistema alimentari.
4. Augmentar l'enfocament de les polítiques i iniciatives de sostenibilitat en els sectors de processament i venda d'aliments pel seu paper i influència en el consum i en la producció primària.

Igualment, a l'hora d'aplicar aquesta mirada integral, hem de tindre en compte que tant l'Administració com el sector primari comparteixen limitacions o necessitats de millora en els següents camps:

1. Treball en xarxa i comunicació
2. Innovació (social i tecnològica)
3. Digitalització (inclusiva i oberta)
4. Cooperació i coordinació (entre diferents àrees del govern local, entre diferents nivells de l'Administració o entre diferents baules de la cadena agroalimentària)

Actuar considerant aquests elements, sense que això ens impedisca avançar en els nostres objectius o col·laborar amb escales administratives superiors, es convertirà en la nostra millor estratègia.

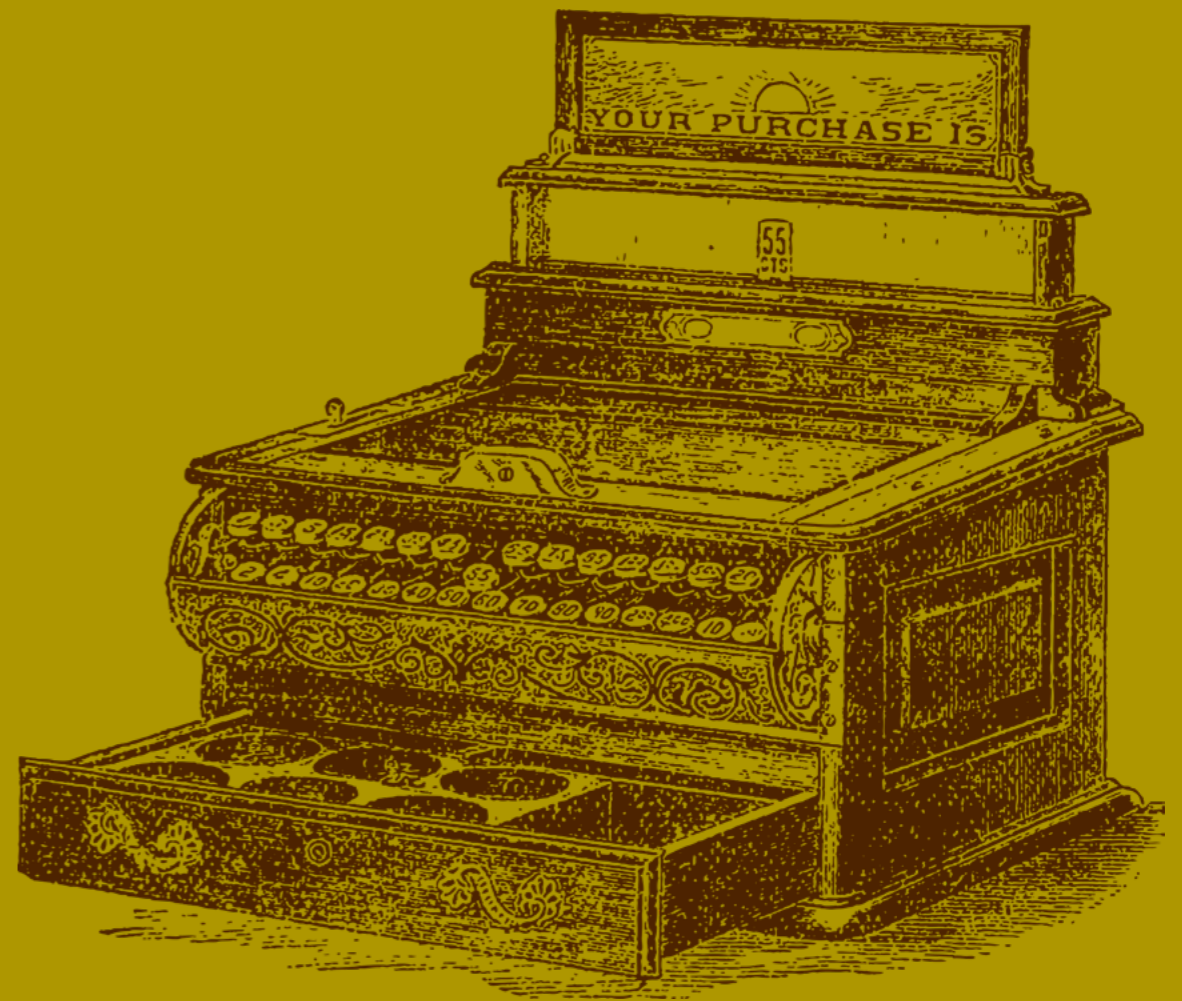
1 Group of Chief Scientific Advisors, *Towards a Sustainable Food* (Luxemburg: Publicacions de la UE, 2020). <https://op.europa.eu/s/omo3>

2 Javier Esparcia i Rafael Mesa, *Leader en España: cambios recientes, situación actual y orientaciones para su mejora*. (València: Universitat de València, 2018).

B L O C P R I M E R

1

EL SISTEMA AGROALIMENTARI ACTUAL ENS IX CAR

L'ALIMENTACIÓ ÉS UN ELEMENT CENTRAL DE LA NOSTRA CULTURA.

L'alimentació és una de les activitats fisiològiques bàsiques per al sosteniment de la vida (vegeu figura 1). Encara més, ens reuneix en totes les celebracions socials i constitueix un element central en les nostres tradicions i identitats locals. Ha configurat la diversitat actual de paisatges culturals, a través de l'agricultura, la ramaderia i la silvicultura; és el motor que guia moltes de les nostres escapades d'oci; així mateix, ha generat una gran biodiversitat i està vinculada a un immens patrimoni de coneixements tradicionals i a la gran diversitat lingüística del món. L'alimentació, en definitiva, és un element central de la nostra cultura.

Per descomptat, l'alimentació també és una activitat clau en l'economia. Fins als anys seixanta del segle passat i des que les societats es van fer sedentàries, l'agricultura ha sigut l'activitat econòmica que ha finançat la resta dels sectors, incloent-hi la industrialització urbana.³ Actualment, encara que la població activa agrària se situa prop del 4 % de la mitjana estatal i la valenciana en el 3 %, en moltes comarques supera el 15 % i representa més importància quant a ocupació indirecta. En temps d'incertesa, com hem pogut veure amb l'actual crisi sanitària deguda a la COVID-19, l'agrari és declarat activitat essencial i és un dels pocs sectors que sostenen l'ocupació. Al seu torn, els paisatges agrícoles i la gastronomia són, sens dubte, un dels principals atractius turístics i generadors de riquesa del nostre territori. La pèrdua de més de dos milions d'ocupacions en el sector des dels anys setanta no ha sigut compensada de cap manera. De fet, encara hui la majoria de les nostres comarques rurals continuen perdent població. Ara com ara, no tenim alternativa econòmica per a l'activitat agrària en el medi rural i en els territoris metropolitans sense activitat agrària perdem qualitat de vida i seguretat alimentària, com s'ha vist durant la pandèmia. Sense sobirania alimentària els nostres territoris s'enfronten en condicions de

³ José Manuel Naredo. *La evolución de la agricultura en España (1940-2000)*. (Granada: Universidad de Granada, 2004).

fragilitat al canvi climàtic⁴ o als possibles escenaris d'escassetat de combustibles fòssils.⁵

En els següents apartats, aportem xifres que il·lustren els impactes de l'actual sistema alimentari en els àmbits social, econòmic i mediambiental. En el segon bloc assenyalarem els beneficis d'una transició cap a sistemes agraris i alimentaris sostenibles.

1.1 ÀMBIT SOCIAL

Des de fa dècades observem a Espanya una caiguda estable de la renda agrària que està en l'origen de la pèrdua de més d'1,9 milions de llocs de treball des de l'any 1976⁶ i de l'exclusió de les dones de la producció agrària. Actualment, continuem perdent un 10 % de les explotacions agràries cada deu anys; aquest procés de desagrarització està en la base dels processos de despoblació rural de l'interior peninsular.⁷ A Europa, entre 2005 i 2016, va desaparèixer una de cada quatre explotacions agràries.⁸

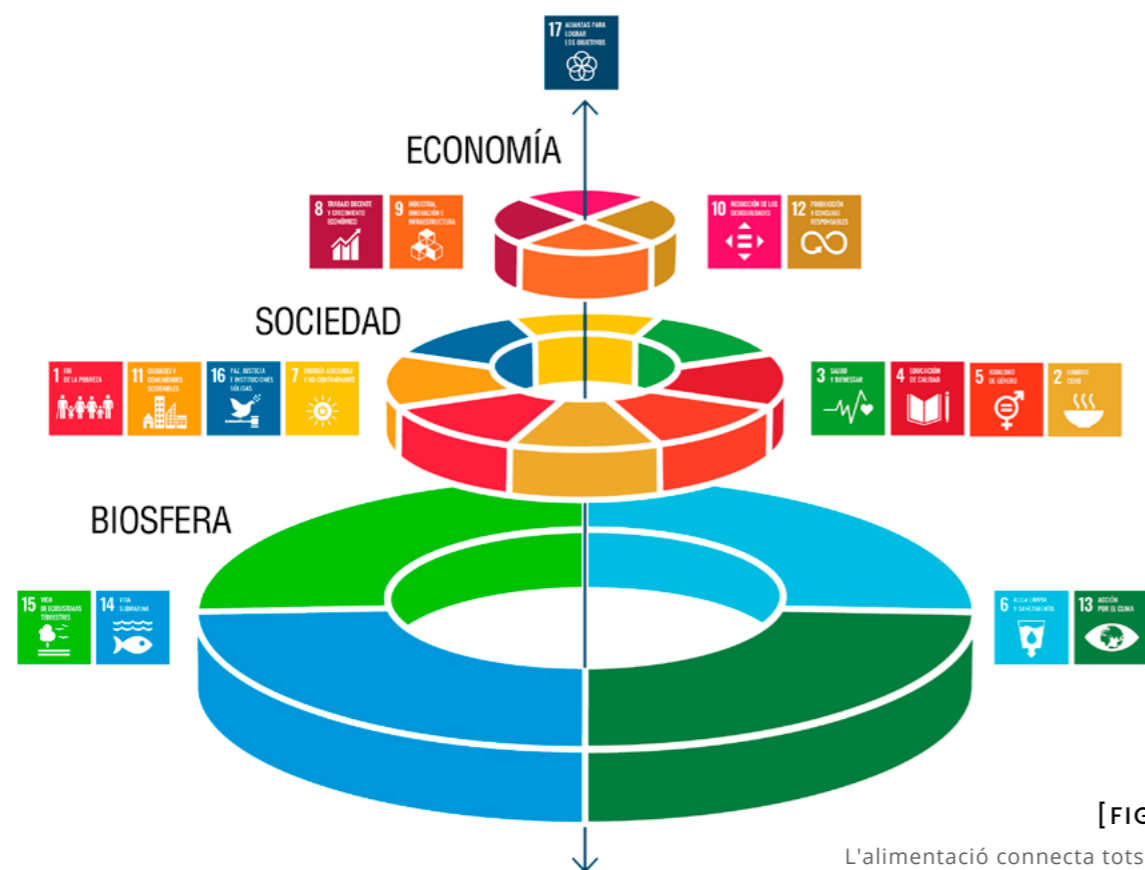
⁴ International Panel on Climate Change, *Climate Change and Land* (Ginebra: IPCC, 2019). <https://www.ipcc.ch/report/srccl/>

⁵ International Energy Agency. *World Energy Outlook 2018* (París: IEA, 2019). <https://webstore.iea.org/download/summary/190?filename=english-weo-2018-es.pdf>

⁶ INE. *Encuesta de población activa* (Madrid: INE, 2019).

⁷ INE. *Estructura de las explotaciones agrarias* (Madrid: INE, 2019).

⁸ Eurostat. *Farms and farmland in the European Union – statistics*. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Farms_and_farmland_in_the_European_Union_-_statistics#The_evolution_of_farms_and_farmland_from_2005_to_2016

[FIGURA 1]
L'alimentació connecta tots els ODS.
Font: Stockholm Resilience Center

L'agricultura familiar s'enfronta als mercats globals en condicions desiguals davant les grans explotacions, un 80 % de les ajudes de la Política Agrària Comuna que es destinen a Espanya recauen sobre el 20 % de les explotacions més grans. Al seu torn, la proporció del preu en la cadena alimentària que es queda en el sector productor europeu va descendir del 31 % en 1995 al 21 % en 2015.⁹ Aquesta dinàmica s'ha empitjorat en els mesos de pandèmia de la COVID-19 amb un descens en els preus percebuts per la producció i una alça en els preus que paga el consum. Tot això representa des de fa dècades una crisi del sector agrari i del medi rural que es va expressar de manera dramàtica en mobilitzacions

9 J. Bové, *Sobre unos ingresos justos para los agricultores: mejorar el funcionamiento de la cadena de suministro de alimentos en Europa*. En Comisión de Agricultura y desarrollo rural. 2009/2237(INI). <https://www.europarl.europa.eu/sides/getdoc.do?pubref=-//EP//TEXT+REPORT+A7-2010-0225+0+DOC+XML+V0//ES>

en l'àmbit estatal durant els primers mesos de 2020.

La taxa mitjana de pobresa en zones poc poblades (rurals) de la UE era del 27 % en 2014, oscil·lant entre el 14 % (Àustria) i el 55 % (Romania), després de dècades de polítiques de desenvolupament rural. Mentre la taxa de pobresa rural es manté o creix als països de major renda per càpita i més urbanitzats, entre 2013 i 2014, descendia als països de menor renda i major proporció de població rural.¹⁰ Dècades d'intensificació agrària (mecanització, monocultiu i orientació de les produccions cap a mercats globals) a la Unió Europea tan sols han expulsat del sector i del medi rural a una majoria de la població, que encara decreix en la major part dels territoris.

10 ECORYS (Institute for European Environmental Policy, Wageningen University and Research). *Mapping and analysis of the implementation of the CAP* (Bruselas: Unió Europea, 2016).

De fet, en els territoris amb més població activa agrària, un major creixement econòmic a les comarques rurals no es tradueix necessàriament ni en ocupació ni en descens de la pobresa. En llocs poc poblats i amb economies poc dinàmiques, per tant, la industrialització de les produccions i la globalització dels mercats genera més pobresa i migració. No hi ha alternatives a la pèrdua d'ocupació agrària, sinó abandó i concentració de l'activitat en cada vegada menys empreses i menys lligades al territori.¹¹

1.2 ÀMBIT ECONÒMIC

L'actual agricultura europea no és competitiva i els territoris tampoc no ho són; la seua subsistència depèn de subvencions, s'emporten un 40 % del pressupost de la UE¹² i això impossibilita l'avanç en la consecució dels objectius socials i ambientals de la mateixa Unió. L'agricultura orientada als mercats globals mostra una economia extractivista, que produeix aliments barats per a una agroindústria de gran escala i deslocalitzada, que, al seu torn, obté elevats valors afegits degradant els recursos socials i ecològics dels llocs de producció. Aquest model d'agricultura basa la seua competitivitat en l'autoexplotació dels recursos laborals i ecològics locals, sense generar aliments de qualitat. Una part molt important dels impactes negatius de l'agricultura industrial es desplaça «aigües avall» de la cadena alimentària: cap a la salut de les persones i el medi ambient. Els costos econòmics i socials es carreguen, per tant, al conjunt de la societat.

11 Eurostat, 2018.

12 C. Chemnitz, C. Rehmer (dirs.) i I. Jordana (ed. espanyol), *Atlas de la PAC. Hechos y cifras sobre la Política Agrícola Común* (Madrid: Heinrich Böll Stiftung/SEO Birdlife, 2019). https://porotrapac.org/?-jet_download=944

Aquests impactes també afecten altres sectors econòmics; per exemple, l'efecte de la contaminació dels aqüífers i les costes per nitrats d'origen agrícola genera als Estats Units pèrdues en el sector del turisme de més de mil milions de dòlars anuals.¹³ A més, la contaminació s'expandeix a altres territoris, ja que el 31 %¹⁴ de l'espai requerit per a proveir la demanda europea es troba fora d'Europa.

La crisi de la COVID-19 ha posat en relleu nombroses contradiccions del sistema agroalimentari global. Les cadenes alimentàries, tant les curtes com les llargues, demostren ser vulnerables a diversos colls de botella logístics. Les cadenes alimentàries llargues (incloent-hi un gran nombre d'operadors en territoris distants) depenen de fluxos complexos de persones, d'inputs de producció i aliments; mentre que en les cadenes de subministrament curtes, els problemes s'han amplificat a causa dels tancaments i les restriccions en les xarxes locals de distribució, en els mercats informals i a l'aire lliure, segons els alts riscos (fundats o no) percebuts per algunes administracions i la dificultat a controlar-los.¹⁵

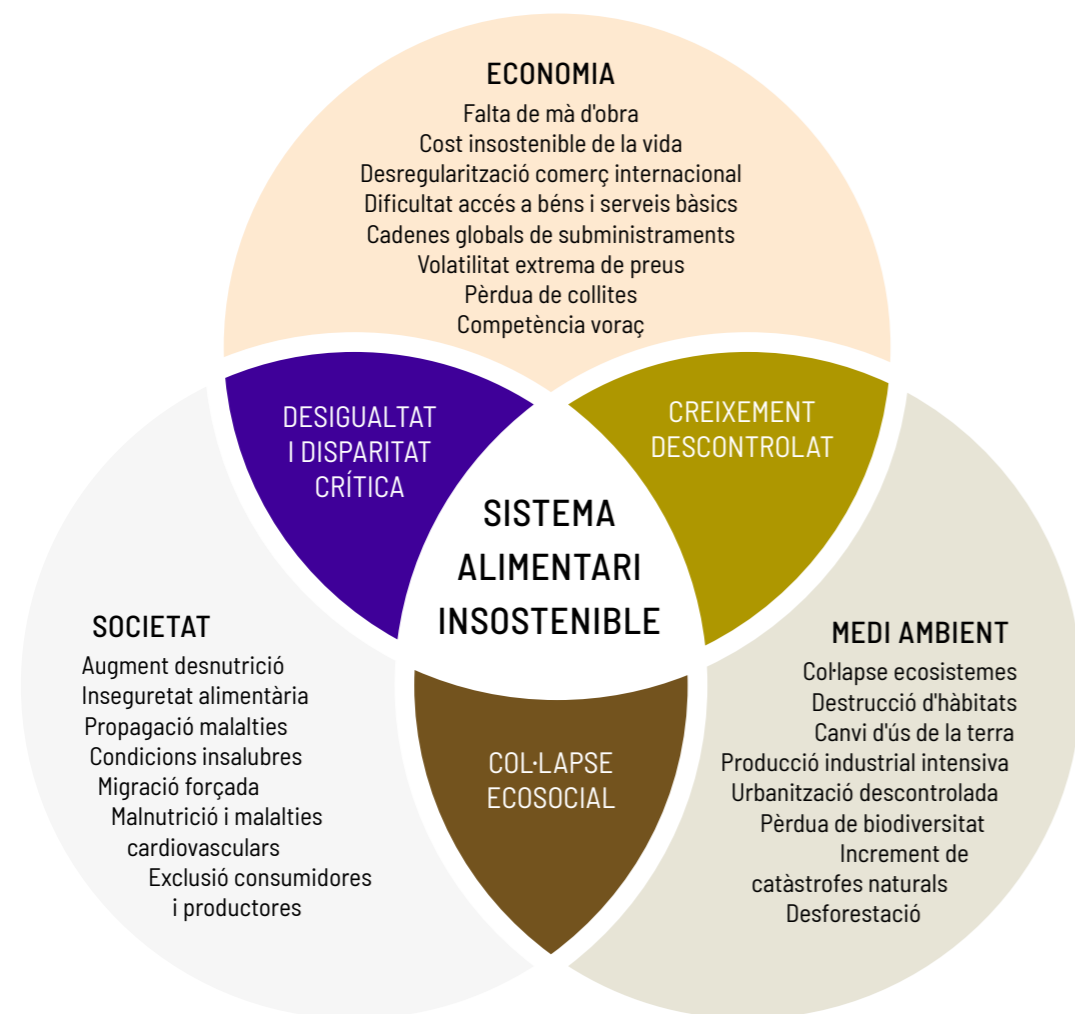
Les cadenes globals de subministrament estan cada vegada més integrades verticalment, exigeixen una creixent demanda de capital, infraestructures públiques i inversió en investigació, la qual cosa resulta exclouent per a les persones amb xicotets projectes productius. Aquesta relació del sistema alimentari amb els sistemes energètic i de transport

13 Environmental Protection Agency (EPA). *The facts about nutrient pollution*. www.epa.gov/sites/production/files/2015-03/documents/facts_about_nutrient_pollution_what_is_hypoxia.pdf

14 IPES-Food. *Hacia una política alimentaria común para la Unión Europea. La reforma y el reajuste político necesarios para construir sistemas alimentarios sostenibles en Europa* (Bruselas: IPES-Food, 2019).

15 *El COVID-19 y la crisis en los sistemas alimentarios: Síntomas, causas y posibles soluciones*. Comunicado del Panel Internacional de Expertos sobre Sistemas de Alimentación Sostenible (IPES-Food).

[FIGURA 2]

Implicacions d'un sistema alimentari insostenible.
 Font: Elaboració pròpia a partir de l'informe *Towards a Sustainable Food* (2020), de la Comissió Europea

té implicacions amb factors econòmics, geopolítics, socials i mediambientals (vegeu figura 2) que han allunyat les persones consumidores de les productores, provocant variacions acusades en els preus dels aliments i l'exclusió d'aquestes en la presa de decisions sobre l'alimentació.

La intensificació agrària i la globalització dels mercats ens han portat a una «agricultura deshumanitzada» i el medi rural no ha recuperat ni l'ocupació perduda ni el dinamisme socioeconòmic. No obstant això, un recent estudi estatunidenc planteja que un xicotet suport públic a 500 mercats de venda directa d'aliments podria generar 13 500 ocupacions en 5 anys i beneficiar 136 000 explotacions agràries que comercialitzen a través

d'ells.¹⁶ Un altre estudi¹⁷ publicat a França planteja, en tot cas, que la maximització d'impactes positius sobre l'ocupació ha de vindre unida a una transició en les formes de cultiu, en el que han denominat una «transició agrícola i alimentària». En aquest sentit, les recents estratègies «De la granja a la taula»¹⁸

16 J.K. O'Hara, *Market Forces: Creating Jobs through Public Investment in Local and Regional Food Systems* (Cambridge: Union of Concerned Scientists, 2011). https://www.ucsusa.org/sites/default/files/legacy/assets/documents/food_and_agriculture/market-forces-report.pdf

17 G. Maréchal et al. *Impact de la transition agricole et alimentaire sur l'emploi. Etat des lieux et propositions* (París: Terralim-Resolis, 2018).

18 *Comunicación de la Comisión al Parlamento Europeo, al Consejo, al Comité Económico y Social europeo y al Comité de las Regiones. Estrategia «De la granja a la mesa» para un sistema alimentario justo, saludable y respetuoso con el medio ambiente.* COM/2020/381 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ES/TXT/?uri=CELEX:52020DC0381>

SEGONS L'OMS, LA MALA ALIMENTACIÓ ESTÀ VINCULADA AMB UN 70 % DE LES MORTS PER MALALTIES CRÒNIQUES NO TRANSMISSIBLES.

1.3 ÀMBIT DE LA SALUT

Segons l'International Panel of Experts on Sustainable Food Systems (IPES-Food)²¹ hi ha 5 canals clau en els quals l'alimentació afecta la salut: 1) danys relacionats amb l'activitat laboral en el sector agrari (exposició a pesticides, activitats perilloses, estrès laboral, etc.); 2) contaminació ambiental (en la producció agroalimentària) de sòl, aire o aigua o de patògens relacionats amb la producció ramadera; 3) aliments contaminats, insegurs o alterats, la qual cosa inclou patògens o aliments produïts mitjançant tècniques innovadores i poc segures, nanopartícules, organismes genèticament modificats o uns altres; 4) patrons dietètics insalubres que s'expressen en malalties cardiovasculars, diabetis o altres malalties no transmissibles; i 5) inseguretat alimentària per alimentació insuficient, poc nutritiva o culturalment inadequada.

Segons l'OMS, l'alimentació, siga per dieta inadequada o per la ingesta de tòxics, està vinculada amb un 70 % de les morts per malalties cròniques no transmissibles,²² inclosa una quarta part de les formes de càncer.²³ Aquesta organització també ha publicat informes de pes sobre els greus impactes sanitaris dels pesticides, de l'elevat consum de carn procedent de la ramaderia intensiva i de l'epidèmia de sobrepès i obesitat que hui afecta més de 2000 milions de persones, i

i «Biodiversitat 2030»,¹⁹ presentades per la Comissió Europea com a pedres angulars del nou Pacte Verd Europeu,²⁰ situen els sistemes alimentaris locals i sostenibles en el centre de les propostes de cohesió social i territorial, i de promoció de la seguretat alimentària.

19 *Comunicación de la Comisión al Parlamento Europeo, al Consejo, al Comité Económico y Social europeo y al Comité de las Regiones. Estrategia de Biodiversidad de la UE para 2030. Reintegrar la naturaleza en nuestras vidas.* COM/2020/380 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ES/TXT/?uri=COM:2020:380:FIN>

20 *Comunicación de la Comisión al Parlamento Europeo, al Consejo, al Comité Económico y Social europeo y al Comité de las Regiones. El Pacto Verde Europeo.* COM/2019/640 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ES/TXT/?uri=COM%3A2019%3A640%3AFIN>

21 IPES-Food, *Unravelling the Food-Health Nexus: Addressing practices, political economy, and power relations to build healthier food systems* (Brussel·les: The Global Alliance for the Future of Food i IPES-Food, 2017).

22 H. Elver, *Derecho a la alimentación: malnutrición, gobernanza mundial, enfoque en DDHH y Estado* (Nova York: ONU, 2016).

23 M. F. Fernández, «Patologías relacionadas con la alimentación». En: J. Molero Cortés et al. (eds.), *Salud y Derecho a la Alimentación. Bienestar, equidad y sostenibilidad a través de políticas alimentarias locales* (Valladolid: Fundación Entretantos i Red de Ciudades por la Agroecología, 2018).

que s'acarnissa especialment en les dones.²⁴ Espanya és el segon país europeu amb més obesitat i sobrepès; encara que els diferents estudis en discrepen en la quantificació, la prevalença podria situar-se al voltant d'un 20 % per a la població obesa i fins a un 40 % amb sobrepès. L'obesitat infantil s'acosta, al seu torn, al 20 %, amb una tendència de creixement ràpid.²⁵

Les dietes inadequades, basades en menjar ràpid i aliments ultraprocessats, tenen connexió directa amb la incidència de diabetis i nombroses malalties cardiovasculars. Les emissions d'amoní (en un 90 % d'origen agrari) se situen entre les principals responsables de les 400 000 morts anuals relacionades amb la contaminació de l'aire a Europa.²⁶ Les malalties cròniques no transmissibles, sovint vinculades amb la dieta, representen fins al 80 % de la despesa sanitària anual a Europa, del qual a penes s'hi destina un 3 % a la prevenció.²⁷

En el costat del consum, els problemes derivats de les dietes roïnes i els aliments de baixa qualitat es concentren especialment en

els grups socials de rendes baixes.²⁸ Aquests connecten, al seu torn, amb la desigualtat de gènere: d'una banda, quant al repartiment de les tasques de cures relacionades amb l'alimentació, molt feminitzades. I, d'altra, en l'impacte sobre la salut de les dones en problemes com el sobrepès, l'obesitat i malalties vinculades. Els més de 2000 milions d'euros que les arques públiques destinen a la compra pública alimentària a Espanya²⁹ no tenen en compte criteris sanitaris ni nutricionals, sinó la simple administració de calories; amb un impacte important sobre la salut dels grups socials més vulnerables (infància, persones dependents i persones en risc d'exclusió social).

Un altre dels problemes importants de l'alimentació actual és la resistència als antibiòtics. La indústria ramadera espanyola n'usa quatre vegades més que Alemanya i sis vegades més que França (que té el triple de vaques). En 2015, el consum total d'antibiòtics en persones va ser de 136,38 mg/kg de biomassa, excloent-hi recepta privada, i de 362,4 mg/kg en ramaderia per a consum humà.³⁰

24 La mitjana mundial és d'un 50 % de dones amb sobrepès o obeses, i quasi un quart de dones obeses.

25 A. M. López-Sobaler et al., «Overweight and General and Abdominal Obesity in a Representative Sample of Spanish Adults: Findings from the ANIBES Study». *BioMed Research International*, vol. 2016: 1-11; J. Aranceta-Bartrina et al., «Prevalence of General Obesity and Abdominal Obesity in the Spanish Adult Population (Aged 25-64 Years) 2014-2015: The ENPE Study», *Revista Española de Cardiología*, 69 (2016), 6: 579-587; M. Morales-Suárez-Varela et al., «Anthropometric Status and Nutritional Intake in Children (6-9 Years) in Valencia: The ANIVA Study», *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 12, (2015): 16082-16095; Pérez Rodrigo, C., «Current mapping of obesity». *Nutrición Hospitalaria* 5 (2013): 21-31; J. Valdés Pizarro i M. A. Royo-Bordonada, 2012. «Prevalence of childhood obesity in Spain: National Health Survey 2006-2007». *Nutrición Hospitalaria* 27 (2012) 1: 154-160; N. Pérez-Farinós et al., «The ALADINO Study: A National Study of Prevalence of Overweight and Obesity in Spanish Children in 2011». *BioMed Research International*, 2013: 1-7.

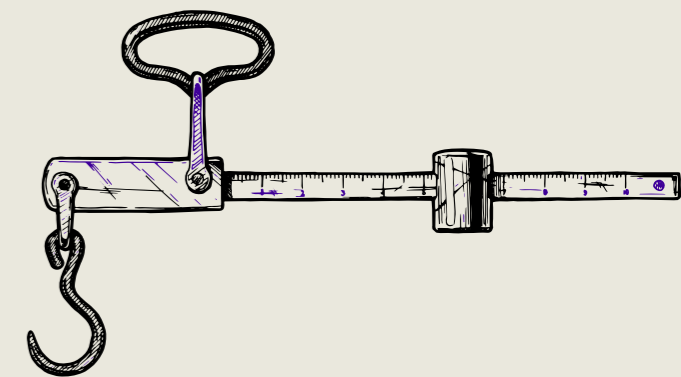
26 IPES-Food, *Hacia una política alimentaria común*.

27 DG SANTE, *State of Health in the EU Companion Report 2017* (Luxemburgo: Oficina de Publicaciones de la Unión Europea, 2017). <https://doi.org/10.2875/684855>

28 M. S. Cardona, *ENSE Encuesta Nacional de Salud España 2017* (Madrid: Ministerio de Sanitat, Serveis Socials i Igualtat, 2017).

29 VSF-Justicia Alimentaria Global, *Compra pública en sistemas alimentarios locales. Impactos sociales, ambientales y económicos* (Barcelona: VSF-Justicia Alimentaria Global, 2013).

30 Ídem.

ELS COSTOS SANITARIS DE LA MALA ALIMENTACIÓ

Segons el Panell Internacional d'Experts en Alimentació (IPES-Food)*, l'alimentació basada en aliments industrials i dietes desequilibrades genera les següents despeses anuals a la societat:

- 760 000 milions de dòlars de despesa en obesitat (global) para 2025.
- 3,5 bilions de dòlars de despesa global per malnutrició.
- 673 000 milions de dòlars de despesa global per diabetis.
- 557 000 milions de dòlars de despesa global per exposició a disruptors endocrins.
- 14 000 milions de dòlars de despesa global per malalties infeccioses dels 14 patògens més comuns relacionats amb l'alimentació.
- Entre 20 000 i 34 000 milions de dòlars anuals als EUA per infeccions relacionades amb les resistències de patògens a antibiòtics.
- 7 bilions de dòlars de pèrdues per malalties no transmissibles en països d'ingressos per càpita baixos o mitjans, entre 2011 i 2025

Tan sols en casos relacionats amb les dietes amb excessiu consum de carn —especialment, carns processades— s'ha estimat per a Espanya una despesa directa de 3400 milions d'euros anuals i altres 3000 milions d'euros indirectes. Això equival al 13 % del total de la despesa sanitària pública.**

* IPES-Food, *Unravelling the Food-Health Nexus: Addressing practices, political economy, and power relations to build healthier food systems*.

** García, F., *Carne de cañón. Por qué comemos tanta carne y cómo nos enferma*.

ELS COSTOS INDIRECTES DE LA FERTILITZACIÓ QUÍMICA I ELS PESTICIDES

Les famílies estatunidenques gasten cada any 1100 milions de dòlars en aigua embotellada a causa de la mala olor i sabor de l'aigua de l'aixeta deguda a la contaminació agrícola per nitrats. A Espanya es van facturar 1000 milions d'euros en 2017 per aigua embotellada; en algunes comunitats autònomes (per exemple, a Canàries) el 71% de les famílies consumeix aigua embotellada.*

Un estudi sobre l'aigua elaborat pel Ministeri d'Ecologia, Desenvolupament Sostenible i Energia francès en 2011 revela les despeses generades per la contaminació per pesticides i fertilitzants nitrogenats de l'agricultura convencional en els cursos d'aigua: entre uns 1005 i 1525 milions d'euros anuals. Aquest estudi calcula una despesa de descontaminació de l'aigua de 60 000 euros per quilo de pesticides i apunta que descontaminar tota l'aigua subterrània de França costaria 522 000 milions d'euros.**

El nitrogen usat per a la fertilització agrícola als Estats Units representa un cost anual de 157 000 milions de dòlars en danys a la salut i el medi ambient.***

* W.K. Dodds et al., «Eutrophication of US freshwaters: Analysis of potential economic damages». *Environmental Science and Technology* 43 (2019).

Canal de Isabel II, «¿En qué parte de España se consume menos agua embotellada?». <https://www.canaldeisabelsegunda.es/-/en-que-parte-de-espana-se-consume-menos-agua-embotellada>

Asociación Nacional de Empresas de Aguas de Bebida Envasadas. «Nuestro sector en España». http://www.aneabe.com/el_agua_mineral/cifras-del-sector/

** O. Bommelaer i J. Devaux. «Coûts des principales pollutions agricoles de l'eau». *Études et documents* 52 (setembre 2011).

*** D.J. Sobota et al. «Cost of reactive nitrogen release from human activities to the environment in the United States». *Environmental Research Letters* 10 (2015).

1.4 ÀMBIT MEDIAMBIENTAL

La Comissió Europea reconeix que la pèrdua de biodiversitat associada a l'agricultura industrial ens deixa sense defenses enfront de pandèmies com la COVID-19 i posa en perill la mateixa agricultura davant la pèrdua d'insectes pol·linitzadors.³¹ L'agricultura i ramaderia industrials estan accentuant la desaparició d'hàbitats diversos i creant les condicions perquè els virus emergisquen i es propaguen a causa del confinament de grans quantitats d'animals en espais menuts, la diversitat genètica reduïda, la ràpida renovació dels animals i la fragmentació de l'hàbitat a través de l'expansió de la producció ramadera. Aquests riscos es veuen amplificats per la creixent interacció entre la humanitat i la vida silvestre, a causa de l'agricultura comercial, el trànsit d'animals salvatges, la urbanització descontrolada i l'acaparament de terres i recursos. El comerç global ha generat sistemes agrícoles cada vegada més uniformes i ha acabat amb els tallafocs de la biodiversitat.³²

L'IPCC ha publicat en 2019 un informe especial en el qual s'evidencia com el 21-37 % de les emissions globals de GEI (gasos d'efecte d'hivernacle) és atribuïble al sistema alimentari global.³³ Al voltant d'un 8 % de GEI produïts, es deu a aliments malgastats, la qual cosa representa a Europa un cost de 143 000 milions d'euros l'any.³⁴ Alhora, excepte en les

31 Ídem

32 «El COVID-19 y la crisis en los sistemas alimentarios: Síntomas, causas y posibles soluciones». Comunicado del Panel Internacional de Expertos sobre Sistemas de Alimentación Sostenible.

33 International Panel on Climate Change (IPCC). *Climate Change and Land* (Ginebra: IPCC, 2019). <https://www.ipcc.ch/report/srcccl/>

34 Å. Stenmarck et al. *Estimates of European food waste levels*. (Estocolmo: Fusions, 2016).

zones polars i de climes més freds, les produccions en agricultura i pesca descendiran en tot el planeta, a causa del canvi climàtic, entre un 10 % i un 25 % en 2050. Això reduirà la disponibilitat de menjar, especialment de fruites i hortalisses, així com els costos de la ramaderia, tant industrial com extensiva, la qual cosa podria generar fins a 500 000 morts per fam. La qualitat nutricional dels aliments també baixarà, a causa de l'elevada concentració de diòxid de carboni atmosfèric.³⁵ La situació en general s'empitjoraria a partir d'eixa data.

Un altre problema d'elevat impacte és l'esgotament dels principals aqüífers. Com que el 80 % del consum d'aigua a Espanya s'usa a l'agricultura, caldrà una profunda reorientació de les produccions. Més del 40 % dels aqüífers del territori estan en perill per la contaminació dels residus de la indústria agrícola i ramadera. Espanya té obert un expedient sancionador per falta de control sobre les restes de fertilitzants i deixalles animals que es filtren fins a les masses d'aigua subterrània, la qual cosa es tradueix en l'incompliment reiterat de la Directiva de Nitrats (Directiva 91/676/CEE del Consell), tal com va advertir la UE el novembre de 2018 en la seua Carta d'Emplaçament.

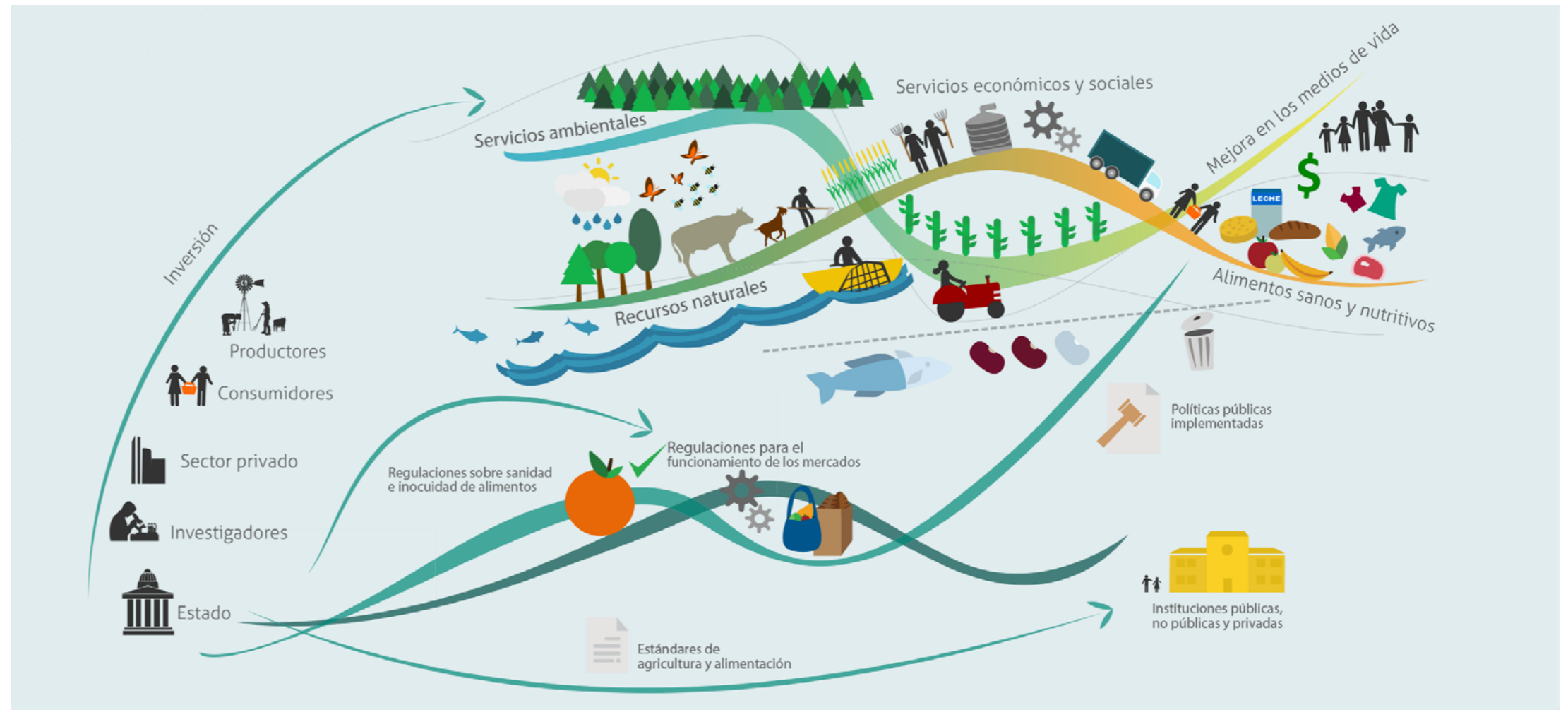
Els aqüífers subterranis pateixen una elevada contaminació per fertilitzants, pesticides i purins.³⁶ Espanya és el país europeu que registra un ús més abundant de pesticides de síntesis en termes absoluts (75 000 kg anuals) i per persona (1,6 kg), amb un increment del 20 % anual des de l'aprovació de la

35 W. Willett et al. «Food in the Anthropocene: the EAT–Lancet Commission on healthy diets from sustainable food systems». *The Lancet* 393, núm. 10170 (2 febrer 2019): 447-492. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(18\)31788-4](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(18)31788-4)

36 A. Carricondo i C. Peiteado, *¿Quién contamina cobra? Relación entre la Política Agraria Común y el medio ambiente en España* (Madrid: SEO-Birdlife i WWF-España, 2010).

Llei de Fitosanitaris en 2012.³⁷ A causa dels herbicides i a l'excés de conreu, Europa perd 970 milions de tones de sòl fèrtil cada any,³⁸ i fins a un 65 % de la superfície espanyola es troba en risc alt o molt alt de desertificació³⁹ amb una pèrdua alarmant de capacitat productiva i de biodiversitat silvestre i cultivada associades. En aquest sentit, el descens de biodiversitat relacionat amb els pesticides és especialment greu en relació amb la pol·lització natural exercida per les abelles; el cost derivat del descens de la collita ha estat estimat en un 3 % del PIB mundial.⁴⁰

En resum, el sistema alimentari actual genera dietes insanes i aliments que en nombroses ocasions s'han revelat tòxics; sovint els aliments no arriben als qui els necessiten i en general l'actual sistema no és capaç de sostindre l'ocupació rural ni solucionar la pobresa. A més, com hem vist, l'agricultura industrial, que actualment domina els nostres paisatges, genera importants impactes ambientals. Com a mostra, vegeu la figura 3: una visió comuna de l'agricultura i l'alimentació té efectes positius multiplicadors.

[FIGURA 3]

Visió comuna de l'agricultura i l'alimentació sostenible
 Font: FAO, *Reflexiones sobre el sistema alimentario y perspectivas para alcanzar su sostenibilidad en América Latina y el Caribe*, 2017

SENSE SOBIRANIA ALIMENTÀRIA ELS NOSTRES TERRITORIS S'ENFRONTEN EN CONDICIONS DE FRAGILITAT AL CANVI CLIMÀTIC.

37 F. García, *Carne de cañón. Por qué comemos tanta carne y cómo nos enferma* (Barcelona: VSF-Justicia Alimentaria, 2019).

38 IPES-Food, *Hacia una política alimentaria común*.

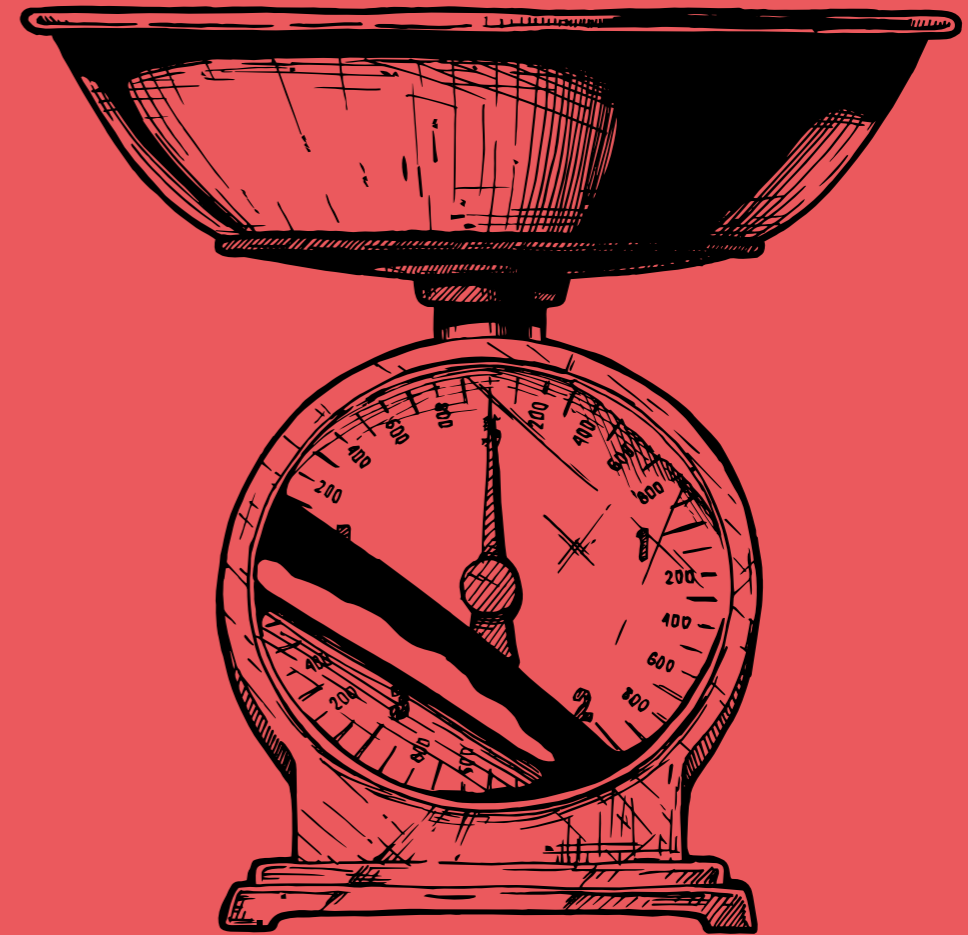
39 MAGRAMA, *Impactos del cambio climático en los procesos de desertificación en España* (Madrid: MAGRAMA, 2016).

40 IPES-Food, *Hacia una política alimentaria común*.

B L O C   S E G O N

2

**EL SISTEMA
ALIMENTARI,
DE PROBLEMA
A SOLUCIÓ**

ELS SISTEMES ALIMENTARIS HAN DE CANVIAR LES SEUES PRÀCTIQUES: BASAR LA FERTILITZACIÓ EN MATÈRIA ORGÀNICA, REGENERAR ELS SÒLS I DIVERSIFICAR ELS CULTIUS I LES RACES DE BESTIAR.

La deriva del sistema alimentari des del segle XIX ha generat un important increment en la producció d'aliments i ha permès la industrialització i urbanització de les poblacions, amb una millora extraordinària en les condicions de vida en general. No obstant això, com hem vist en les pàgines anteriors, aquest model mostra un profund esgotament i la perspectiva de les dècades ens permet avaluar importants impactes indesitjats de molt divers àmbit i rang; entre ells, la fam en el món deguda a la mala distribució dels aliments i de la riquesa, que paradoxalment es concentra en els territoris rurals de tot el planeta. No obstant això, com veurem en el tercer bloc d'aquest document, cada vegada més institucions i acords nacionals i internacionals criden a la promoció de sistemes alimentaris locals i sostenibles. En les següents línies oferim algunes dades que donen suport a aquest canvi de rumb.

2.1 ELS BENEFICIS DELS SISTEMES ALIMENTARIS LOCALS I SOSTENIBLES

L'Organització de les Nacions Unides, en el marc dels Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS) de l'Agenda 2030, ha fet una aposta decidida per l'agricultura sostenible, posant l'agroecologia en el centre de l'estratègia alimentària per a les pròximes dècades.⁴¹ L'agroecologia no només pot alimentar el món, sinó que és reconeguda com l'única via possible per a fer-ho, sense necessitat d'aprofundir de nou en les problemàtiques socials, sanitàries i ecològiques que ja s'han descrit. El mateix Congrés dels Diputats va aprovar l'octubre de 2018 una Proposta No de Llei de suport a l'agroecologia com a manera d'aconseguir els ODS i reforçar el sector agrari en els nostres territoris. Aquesta transició ha de basar-se en tres elements: dietes adequades, relocalització i foment de la producció sostenible, en concret, ecològica.

41 FAO, *Make Agriculture, Forestry and Fisheries More Productive and More Sustainable* (Rome: FAO, 2019). <http://www.fao.org/3/CA3918en/CA3918en.pdf>

L'agricultura ecològica és significativament més rendible (22-35 %), genera més ocupació per cada hectàrea treballada i té unes taxes més altes de benefici-cost (20-24 %) que l'agricultura convencional.⁴² El cultiu ecològic redueix fins a un 75 % les pèrdues de sòl fèrtil i permet revertir els processos de contaminació de sòls i masses d'aigua per nitrats de síntesi química d'origen agrícola.⁴³ Al seu torn, podria reduir un 10 % addicional de les emissions de GEI⁴⁴ i, segons l'Organització de les Nacions Unides per a l'Agricultura i l'Alimentació (FAO), mitjançant un ús adequat de la biodiversitat cultivada (races ramaderes i varietats agrícoles tradicionals i locals) representa una eina imprescindible per a l'adaptació enfront del canvi climàtic i la seua mitigació.⁴⁵ No en va, les estratègies europees «De la granja a la taula» i

42 D.W. Crowder i J.P. Reganold, «Financial competitiveness of organic agriculture on a global scale». *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 112 (2015): 7611-7616 doi: 10.1073/pnas.1423674112

43 Sociedad Española de Agricultura Ecológica, *Evidencias científicas sobre la producción ecológica. Argumentos para el cuidado de nuestra salud y del planeta desde la producción ecológica*. Catarroja: SEAE, 2019. <https://www.agroecologia.net/wp-content/uploads/2019/06/Evidencias-cientificas-produccion-ecologica-va.pdf>

44 W. Willett et al., *op. cit.*

45 FAO, Voluntary guidelines to support the integration of genetic diversity into national climate change adaptation planning (Roma: Organització de les Nacions Unides per a l'Agricultura i l'Alimentació (FAO), 2015). <http://www.fao.org/3/a-i4940e.pdf>

«Biodiversitat 2030» estableixen objectius d'un 20 % de la Superfície Agrària Útil certificada en cultiu ecològic, reducció d'un 50 % en el consum de pesticides i antimicrobians i d'un 20 % dels fertilitzants de síntesis per a 2030.⁴⁶

El Grup Intergovernamental sobre el Canvi Climàtic (IPCC, per les seues sigles en anglés) conclou que els sistemes alimentaris han de canviar les seues pràctiques: basar la fertilització en matèria orgànica i regenerar els sòls, així com diversificar els cultius i les races de bestiar. Del costat del consum, cal adoptar també més diversitat, fer un tomb cap a dietes més saludables i sostenibles, en les quals es reduïska sensiblement el consum de carn —evitant la d'origen industrial— i augmente el de llegums, verdures i fruites fresques. Per a l'IPCC, el coneixement indígena i local pot contribuir significativament a millorar la resiliència del sistema alimentari.⁴⁷

Segons la Comissió EAT-Lancet,⁴⁸ un canvi en les dietes cap a una reducció del consum de carn (especialment carn industrial i processada) podria mitigar les emissions de gasos d'efecte d'hivernacle del sistema alimentari en un 80 %, ja que almenys dos terços del gra produït en el món es destinen a l'alimentació animal. Un 5 % adicional es podria aconseguir disminuint el malbaratament d'aliments. Al seu torn, la transició alimentària cap a un major consum de vegetals locals (especialment grans, llegums i hortalisses fresques) podria generar fins a 189 000 llocs de treball i 9500 milions de dòlars en increment de les

vendes en origen, segons els càlculs per al context estatunidenc.⁴⁹

La millora de la salut i la qualitat de vida gràcies a les dietes saludables, sostenibles i lliures de tòxics podria suposar un important estalvi en despeses sanitàries. En el cas dels Estats Units, un increment en el consum de vegetal fresc podria salvar més de 100 000 vides i estalviar 17 000 milions de dòlars anuals en despesa sanitària.⁵⁰ En l'Estat espanyol hi hauria 270 000 persones menys amb malalties cardiovasculars si el consum de carns processades fora el recomanat, un descens d'1,8 milions de pacients de diabetis i cada any es podrien evitar 17 500 casos de càncer colorectal i unes 8200 defuncions anuals per aquesta malaltia.⁵¹

L'agroecologia, com a part integrant de la visió comuna de la FAO per a una alimentació i una agricultura sostenibles, és un component essencial en la resposta mundial enfront del canvi global. Ofereix un plantejament integral per a fer front a l'augment significatiu de les nostres necessitats alimentàries del futur, al mateix temps que en garanteix l'accés i la qualitat nutricional. La FAO proposa 10 elements fonamentals de l'agroecologia⁵² per a transformar els sistemes agrícoles i alimentaris, integrar l'agricultura sostenible a gran escala i aconseguir el Repte de la Fam Zero i molts altres Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS) (vegeu figura 4). Aquests elements cobreixen les característiques comunes dels sistemes agroecològics, les pràctiques

49 J.K. O'Hara, *The \$11 Trillion Reward*. Cambridge, MA: Union of Concerned Scientists, 2013. <https://www.ucsusa.org/resources/11-trillion-dollar-reward>

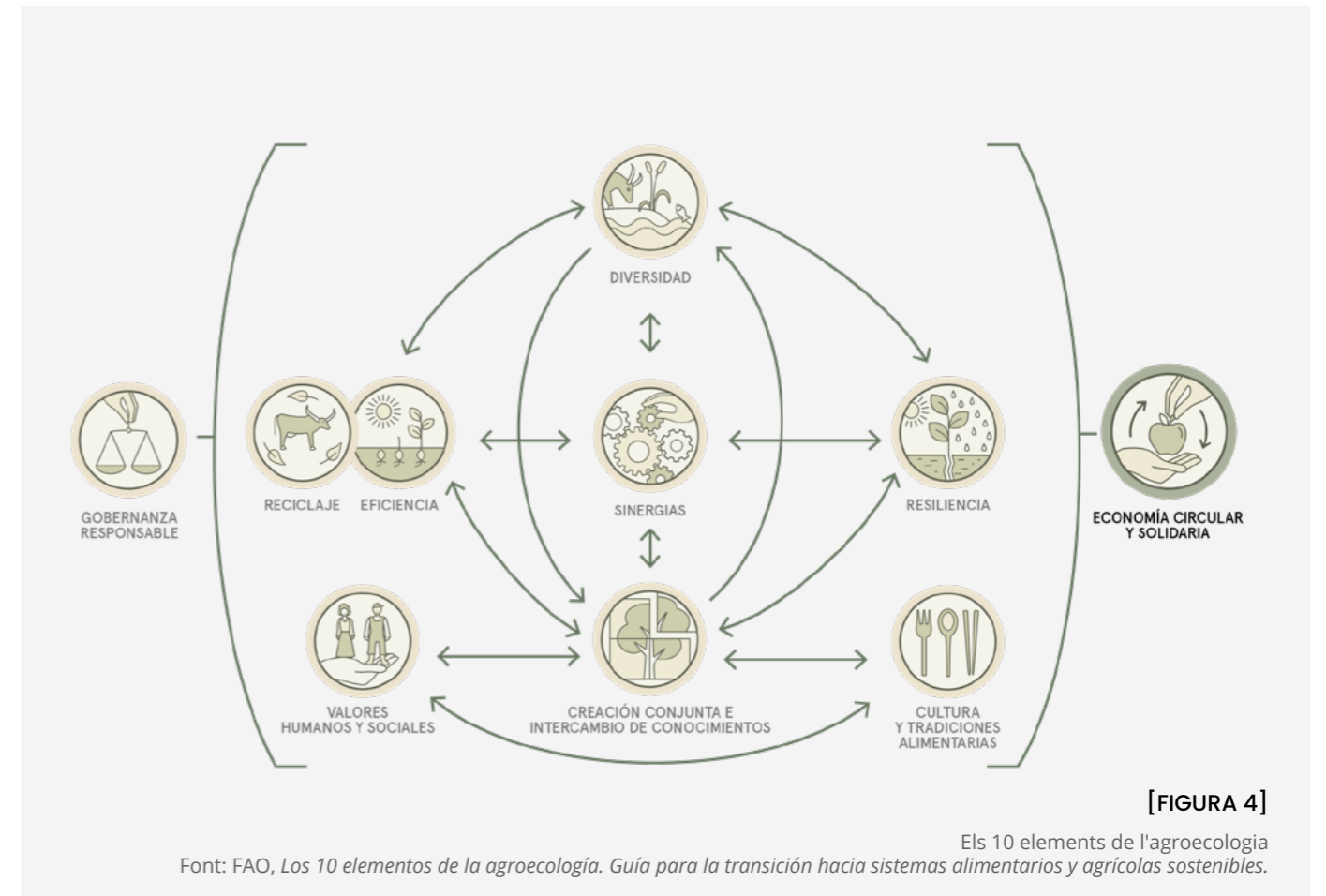
50 Ídem.

51 F. García, *Carne de cañón*.

52 FAO, *Los 10 elementos de la agroecología. Guía para la transición de hacia sistemas agrícolas y alimentarios sostenibles*. <http://www.fao.org/agroecology/knowledge/10-elements/es/>

bàsiques i els criteris d'innovació, els aspectes contextuals i la necessitat de generar un entorn sociopolític favorable a les transicions agroecològiques. Tots deu estan interrelacionats, són interdependents i despleguen la integralitat de l'agroecologia.

LES DIETES SALUDABLES, SOSTENIBLES I LLIURES DE TÒXICS SUPOSARIEN UN ESTALVI IMPORTANT EN DESPESES SANITÀRIES.

ELS 10 ELEMENTS CLAU DE L'AGROECOLOGIA SEGONS LA FAO

1 DIVERSITAT

La diversificació de produccions i la gestió de la biodiversitat en els sistemes agraris són fonamentals en les transicions agroecològiques per a garantir la seguretat alimentària i la nutrició, i al mateix temps conservar, protegir i millorar els recursos naturals.

2 CREACIÓ CONJUNTA I INTERCANVI DE CONEIXEMENTS

Les innovacions agrícoles responen millor als desafiaments locals quan es creen conjuntament mitjançant processos participatius.

3 SINERGIES

Crear sinergies entre actors socials potencia les principals funcions dels sistemes alimentaris, la qual cosa afavoreix la producció i múltiples serveis ecosistèmics. Per exemple: la fixació biològica de nitrogen mitjançant el cultiu intercalat de lleguminoses (sinergia entre cultius).

4 EFICIÈNCIA

Les pràctiques agroecològiques innovadores produeixen més amb menys recursos externs a les finques i territoris de producció, i redueixen la despesa de recursos i els residus no aprofitables.

5 RECICLATGE

Reciclar més significa una producció agrícola amb menys costos econòmics i ambientals.

6 RESILIÈNCIA

Millorar la resiliència de les persones, les comunitats i els ecosistemes és fonamental per a aconseguir sistemes alimentaris i agrícoles sostenibles.

7 VALORS HUMANS I SOCIALS

Protegir i millorar els mitjans de vida, l'equitat i el benestar social és fonamental per a aconseguir sistemes alimentaris i agrícoles sostenibles.

8 CULTURA I TRADICIONS ALIMENTÀRIES

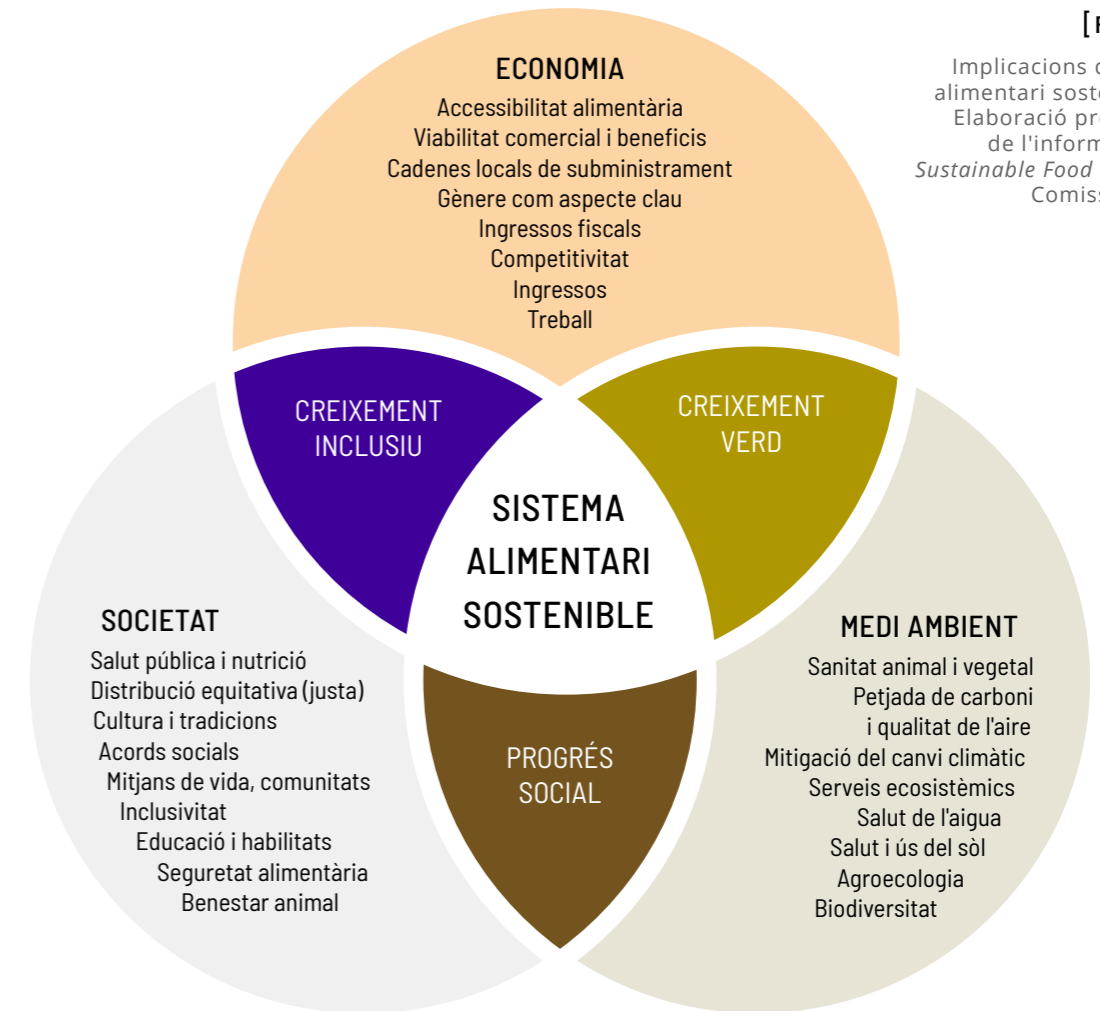
Mitjançant el suport a unes dietes saludables, diversificades i culturalment apropiades, l'agroecologia contribueix a la seguretat alimentària i la nutrició al mateix temps que manté la salut dels ecosistemes.

9 GOVERNANÇA RESPONSABLE

Per a aconseguir una alimentació i una agricultura sostenibles és necessari adoptar mecanismes de governança responsables i eficaços a diferents escales: de la local a la nacional i la mundial.

10 ECONOMIA CIRCULAR I SOLIDÀRIA

Les economies circulars i solidàries, que reconnecten els qui produeixen i els qui consumeixen, aporten solucions innovadores per a viure dins dels límits del nostre planeta i, al mateix temps, afermen les bases socials per al desenvolupament inclusiu i sostenible.

[FIGURA 5]

Implicacions d'un sistema alimentari sostenible. Font: Elaboració pròpia a partir de l'informe *Towards a Sustainable Food* (2020), de la Comissió Europea.

Els processos de transició de sistemes alimentaris que plantejem s'emmarquen en un enfocament agroecològic, perquè és l'únic capaç de facilitar el pas de sistemes fràgils, excloents i insostenibles a sistemes resilents, inclusius i sostenibles (vegeu figura 5), d'una manera eficaç i segura.

En resum, reconèixer la importància que mereix l'alimentació i afrontar els canvis necessaris en el sistema agroalimentari farà que l'alimentació torne a generar, com des de fa milers d'anys, beneficis i riquesa social, mediambiental i econòmica. Continuar sense abordar aquests canvis posarà en perill significativament els recursos naturals, la nostra salut, el clima i l'economia.

Els municipis, malgrat les poques competències en agricultura i alimentació que els puguen correspondre, tenen una gran capacitat d'acció que abordarem en profunditat en els següents apartats. De fet, els municipis són ara el principal espai d'innovació en polítiques d'alimentació saludable i sostenible a tot el món i en el territori espanyol.⁵³

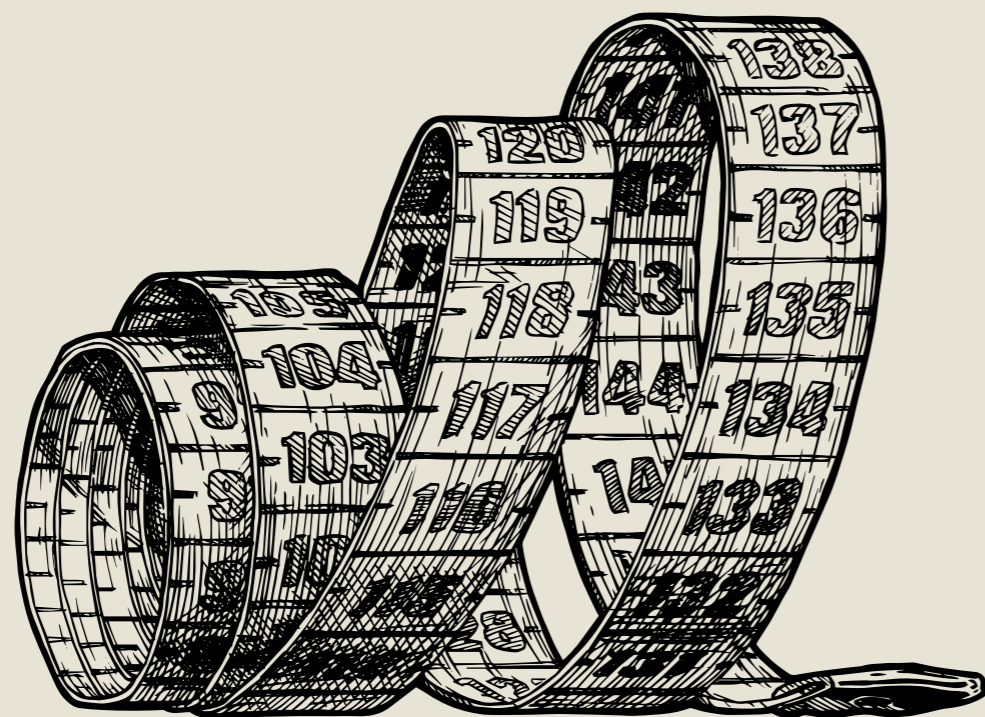
53 D. López, N. Alonso, N. i P.M. Herrera, *Políticas alimentarias urbanas para la sostenibilidad. Análisis de experiencias en el Estado español, en un contexto internacional* (Fundación Entretantos, 2018). https://www.ciudadesagroecologicas.eu/wp-content/uploads/2018/04/PolíticasAlimentariasUrbanasParaLaSostenibilidad_Informe_v4.pdf

2.2 FITXES PRÀCTIQUES D'ACCIONS: PAUTES I MESURES CONCRETES PER A LA POSADA EN MARXA

En aquest apartat destaquem 10 eines o mesures innovadores per a avançar en la consecució de sistemes alimentaris sostenibles; estan sistematitzades de manera que les pautes i necessitats per a la seua posada en marxa es concreten tant com siga possible.

Com que entenem que cada territori i cada municipi tenen les seues singularitats, hem intentat allunyar-nos de receptes, perquè no es tracta de replicar, sinó d'adaptar d'una manera creativa, flexible i oportuna aquelles idees que puguen ser útils.

FUNCIONAMENT DE LES FITXES PRÀCTIQUES

Les fitxes pretenen ser un recurs manejable i operatiu. Per això, tenen un format esquemàtic que en facilita la reflexió, la investigació, el contacte amb les experiències i la cerca de finançament. Cadascuna d'elles respon a les següents qüestions:

1. Què és?
2. Què aporta?
3. Claus o passos per a la seua posada en marxa (infografia)
4. Pressupost estimat
5. Àrees municipals directament implicades, així com aquelles que hi podrien col·laborar (varien en funció de la grandària del municipi, l'organigrama i el repartiment de competències).
6. Exemples rellevants relacionats
7. Informació addicional complementària
8. Possibles fonts de finançament
9. Exemples d'ordenances i reglaments municipals de consulta útil
10. Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS) més treballats

És important remarcar que no hi ha una vertadera sostenibilitat sense governabilitat i enfocament de gènere. Per això les estratègies de més èxit compleixen una o diverses de les següents premisses:

- Disposen un marc normatiu oportú.
- Consideren l'enfocament de gènere.
- Estan adaptades per i per a la seua gent, s'emmotlen al territori i tenen en compte les seues capacitats (humanes, tècniques, pressupostàries...).
- Faciliten la comunicació, la creació i la participació: com més diversitat d'actors, més riquesa i resiliència.
- Estableixen aliances i acords que garantisquen el compromís de les diferents parts implicades.
- Aspiren a la col·laboració i l'intercanvi a escales més grans, hi resulten fonamentals els protocols.
- Van de la mà d'eines que permeten la correcta planificació, actualització, coordinació o resolució.
- Tenen en compte els possibles mals usos (acaparament, frau, especulació, etc.) i els limiten, amb sancions en els casos necessaris.
- Desenvolupen una bona estratègia de comunicació.

1 OBRADORS COMPARTITS

QUÈ SON?

Són locals amb instal·lacions compartides, adequats per a la transformació de productes alimentaris on diverses persones poden preparar les seues elaboracions i traure-les al mercat amb un registre sanitari. La seua gestió i organització és diversa. Poden fomentar l'economia circular local i el valor afegit.

QUÈ APORTEN?

Promouen l'emprenedoria agroalimentària, l'elaboració i l'experimentació prèvia a la comercialització. Faciliten la diversificació, milloren la sostenibilitat econòmica, optimitzen els recursos i redueixen el desaprofitament alimentari (al llarg de la cadena alimentària es malgasta el 33 % dels aliments) fomentant l'economia circular. Ens acosten a una bona alimentació, aprecien la cultura alimentària i reivindiquen el producte propi del territori.

ORDENANCES I REGLAMENTS MUNICIPALS

- ➔ [Registre municipal](#)
- ➔ [Reglament intern](#)
- ➔ [Bases d'accés](#)

NORMATIVES RELLEVANTS

- ➔ [DECRET 134/2018](#), de 7 de setembre, del Consell, pel qual es regula el Registre sanitari d'establiments alimentaris menors i el procediment d'autorització de determinats establiments.
- ➔ [DECRET 201/2017](#), de 15 de desembre, del Consell, pel qual es regula la venda de proximitat de productes primaris i agroalimentaris

PRESSUPOST

De 60 000 a 400 000 €.
Depèn de l'espai, la dotació, la gestió i els mitjans destinats.

ÀREES IMPLICADES

Principalment, Sanitat i Indústria, però pot complementar-se amb la col·laboració de Medi Ambient, Agricultura, Educació, Inclusió, Ocupació, etc.

EXEMPLES

- ➔ [Maskilu Zebeiro](#) (Euskadi)
- ➔ [L'Obrador de Tagamanent](#) (Catalunya)
- ➔ [S'Obrador](#) (Illes Balears)
- ➔ [Vivero de empresas agroalimentarias Adecuara](#) (Aragó)

INFORMACIÓ ADDICIONAL ESPECÍFICA

- 📌 [Manual d'obradores compartits. Una eina de dinamització del territori](#)
- 📌 [Guia de Pràctiques Correctes d'Higiene per a l'elaboració de productes agroalimentaris d'origen vegetal en la venda de proximitat \(GVA\) Part 1 i Part 2](#)
- 📌 [Guies d'emprenedoria agroalimentària \(GVA\)](#)
- 📌 ['Pasos para instalar una industria artesanal de transformación de alimentos en Extremadura'](#)

FINANÇAMENT

- 📌 [Ajudes per a la promoció dels productes agroalimentaris de proximitat](#)
- 📌 [Ajudes per a la cooperació en el marc del PDR CV 2014-2020](#)
- 📌 [Ajudes a la innovació AVI](#)
- 📌 [Convocatòria d'obradores compartits Fundación Daniel y Nina Carasso](#)

POSADA EN MARXA

2 MERCATS AGROECOLÒGICS

QUÈ SÓN?

Són espais a l'aire lliure habilitats per a la venda directa de productes agroalimentaris de qualitat i proximitat; normativament coneguts com a mercats periòdics de venda no sedentària. Habitualment comencen amb regularitat mensual, encara que la meta és aconseguir una freqüència setmanal.

QUÈ APORTEN?

Reforcen l'economia agrària, fan costat a l'agricultura familiar, donen visibilitat a les produccions locals i als seus punts de venda, reivindiquen el producte local, augmenten la vitalitat dels municipis i tenen el potencial de convertir-se en un revulsiu turístic.

ORDENANCES I REGLAMENTS MUNICIPALS

- ➔ [Godella](#)
- ➔ [Saragossa](#)

NORMATIVES RELLEVANTS

- ➔ [DECRET 65/2012](#), de 20 d'abril, del Consell, pel qual es regula la venda no sedentària en la Comunitat Valenciana
- ➔ [DECRET 201/2017](#), de 15 de desembre, del Consell, pel qual es regula la venda de proximitat de productes primaris i agroalimentaris

PRESSUPOST

De 0 a 10 000 €.

Costos de gestió i supervisió, més el que es puga invertir en comunicació, difusió (estratègia comunicativa o imatge unificada) i dinamització mitjançant activitats lúdiques.

ÀREES IMPLICADES

Domini públic, mercats i proveïments (concessió de llicències i permís d'ocupació de la via pública) Urbanisme, Medi Ambient i/o Agricultura per a la seua dinamització.

EXEMPLES

- [Godella](#)
- [Jesús Pobre, Marina Alta](#)
- [Mercat Agroecològic UPV](#)
- [De L'Horta a la Plaça, València](#)
- [Elche/Elx](#)
- [Valladolid](#)
- [Granada](#)
- [Saragossa](#)

INFORMACIÓ ADDICIONAL ESPECÍFICA

- 📌 [Guia de Pràctiques Correctes d'Higiene per a la Venda i Preparació d'Aliments en Mercats no Sedentaris](#)
- 📌 [Méthodologie pour la création de marchés paysans](#)

FINANÇAMENT

- 📌 [Ajudes per a la promoció dels productes agroalimentaris de proximitat](#)

POSADA EN MARXA

ESTUDI DE LA DEMANDA

Revisem o elaborem l'ordenança municipal que regula la venda no sedentària i les normes de venda. Analitzem les capacitats i el tipus de gestió que podem assumir. Poden ser interessants fórmules mixtes, amb part del pressupost per a constituir una associació de productores exposidores que a mitjà termini n'assumisquen la gestió.

PARTICIPACIÓ DE LA PAGESIA

Incentivem la participació de llauradors i llauradores en la concreció de la mena de mercat (reglament, gestió, governança) com a garantia d'èxit.

SUPPORT

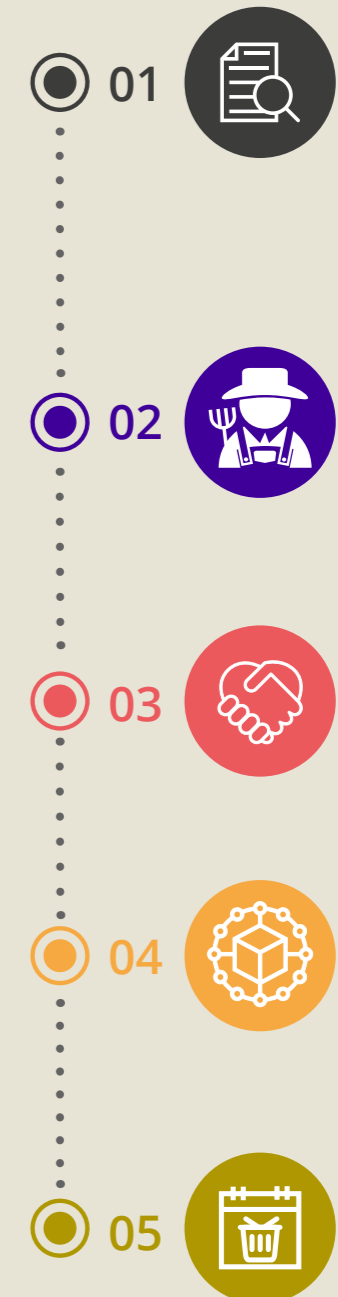
Busquem sinergies i suport amb organitzacions socials, comerç just, xicotet comerç... Establím relació amb l'Ajuntament, etc.

COMUNICACIÓ

Desenvolupem la imatge corporativa i unifiquem l'espai (logotip, tendals, estovalles, taules...) per a oferir una imatge de professionalitat.

ORGANITZACIÓ I DINAMITZACIÓ

Generem una rutina (cita periòdica), concentrem l'oferta i oferim varietat suficient perquè els mercats siguin atractius. Incloem activitats lúdiques o formatives que aporten un valor afegit, generen comunitat i atraguen a un públic més nombrós i divers.

3 MENJADORS ESCOLARS SOSTENIBLES

QUÈ SÓN?

Són els menjadors inclosos en el projecte educatiu del centre escolar que aposten per: un menú saludable i sostenible; el consum diari de verdures ecològiques, fresques, de temporada i proximitat; la limitació dels aliments processats, ensucrats i fregits; la disminució de la proteïna animal; aliments provinents de ramaderia extensiva i pesca sostenible; i la compra directa a productores o distribuïdors que es proveeixen localment i paguen preus justos.

QUÈ APORTEN?

Fomenten hàbits d'alimentació saludable i sostenible, prevenen problemes de salut i generen beneficis econòmics en impulsar la producció local, de xicoteta escala i organitzada. Enforteixen el teixit social i les relacions directes entre productores, escoles i empreses de restauració; poden generar noves oportunitats d'ocupació (restauració col·lectiva local, cuina comunitària de serveis municipals, etc.). Així mateix, el seu impacte ambiental és menor, augmenten la biodiversitat i respecten els recursos naturals.

ORDENANCES I REGLAMENTS MUNICIPALS

➔ [Licitació i contractes \(Navarra\)](#)

NORMATIVES RELLEVANTS

➔ [LLEI 9/2017](#), de 8 de novembre, de Contractes del Sector Públic

➔ [ORDE 47/2010](#), de 28 de maig, de la Conselleria d'Educació, per la qual es regula el servei de menjador escolar en els centres educatius no universitaris de titularitat de la Generalitat

PRESSUPOST

De 3000 € a 100 000 €.
Depèn del nombre de col·legis, la grandària i els recursos que destinem al diagnòstic, la formació, l'acompanyament i a la inversió en campanyes de sensibilització. Igualment, influeix si facilitem o creem espais municipals com a cuines, centres d'apilament, etc.

ÀREES IMPLICADES

Educació, Contractació, Secretaria i Administració (convenis i plecs de condicions), també Sanitat, Medi Ambient i Agricultura (campanyes de comunicació i recursos). La legislació autonòmica de gestió de menjadors escolars contempla la signatura de convenis entre la comunitat autònoma i els municipis per a transferir-ne la competència.

EXEMPLES

- [Ecocomedores Canarias](#)
- [Escoles Municipals Infantils d'Iruña](#)
- [Cuina central d'Orduña](#)
- [Escoles infantils de Vallalta](#)
- [Escoles de Malgrat de Mar](#)
- [Projecte pilot Menorca al Plat](#)

INFORMACIÓ ADDICIONAL ESPECÍFICA

- 📌 ['La Sostenibilitat al Plat' \(CERAI\)](#)
- 📌 ['Guia de Menús Escolars' \(GVA\)](#)
- 📌 ['Sobirania alimentària en les taules del col·legi'](#)
- 📌 ['Gure Platera'](#)
- 📌 ['Menú 2030'](#)

FINANÇAMENT

- 📌 [Propi](#)
- 📌 [Ajudes de formació de la Conselleria d'Agricultura](#)
- 📌 [Ajudes Fundación Daniel y Nina Carasso](#)

POSADA EN MARXA

DIAGNÒSTIC

Analitzem la situació del centre: si té cuina pròpia o no, el suport amb el qual comptem de cara a un canvi, la classe de menús que s'hi serveixen i el que ens agradaria oferir a curt i mitjà termini, com es fan les compres, etc.

01

02

ELABORACIÓ DE PROPOSTES

A partir de la formació entre tot el personal de la comunitat educativa, s'elaboren propostes de millora del sistema alimentari del menjador escolar.

03

04

ESTRATÈGIA SOSTENIBLE

Creem una estratègia que servisca al nostre centre com a full de ruta per a posar en marxa un Pla d'Acció.

05

06

INCIDÈNCIA POLÍTICA

Reivindiquem la revisió del procés de licitació per a incorporar clàusules socials i ambientals en els plecs de condicions.

07

FORMACIÓ

Proposem una formació teoricopràctica per a professorat, alumnat, personal de cuina, AMPA, monitores, monitors i empresa de restauració per a analitzar la realitat del sistema alimentari i prendre mesures per a millorar-lo.

CONSELL ALIMENTARI ESCOLAR

Les propostes que incorporem al treball estaran orientades a la creació d'una comissió de menjador ampliada que treballa en la línia de l'alimentació sostenible.

SISTEMATITZACIÓ I RÈPLICA

Després de la valoració i l'anàlisi del procés, duem a terme una sistematització de documents que permeti desenvolupar el projecte en altres centres i guiar-los en la transició cap a menjadors sostenibles.

4 CENTRES D'EMMAGATZEMATGE I DISTRIBUCIÓ (FOOD HUBS)

QUÈ SÓN?

Són espais innovadors i polivalents que redistribueixen els fluxos d'aliments entre el camp i les ciutats. Poden arribar a proporcionar accés a una xarxa compartida de concentració, emmagatzematge, processament, distribució i/o venda als projectes productius del territori adjacent, facilitant l'accés a aliments saludables i sostenibles a consumidors, comerç minorista, escoles, residències, hospitals, restaurants o majoristes sense ànim de lucre (bancs d'aliments), etc. A més, poden oferir serveis de màrqueting (*branding* o embalatge), facilitar-ne la planificació conjunta, la formació o l'assessoria, entre d'altres.

QUÈ APORTEN?

Com que articulen el sistema alimentari, milloren la viabilitat econòmica dels projectes agroalimentaris petits i mitjans. Afavoreixen la sostenibilitat ambiental amb l'eficiència de les rutes de repartiment i dels processos de distribució (fins i tot de comercialització). Al costat d'una bona organització de la producció, permeten solucionar problemes derivats de la capacitat i continuïtat de subministrament.

INFORMACIÓ ADDICIONAL ESPECÍFICA

- Regional food hub resources guide
- Running a Food Hub
- Building Successful Food Hubs

PRESSUPOST

Variable. Depèn del disseny, el funcionament i el volum d'activitat del centre. En general, és convenient rebre suport a la inversió inicial, almenys el primer any de funcionament (30 000-500 000 €), des del sector públic a través de subvencions i en anys posteriors mitjançant acords previs de compra pública. Les despeses mínimes de funcionament anual podrien situar-se en 20 000-30 000 €/any (xifres merament orientatives).

ÀREES IMPLICADES

Ordenació del territori, Comerç i Mercats, Promoció econòmica, Medi Ambient i Agricultura.

EXEMPLES

- ↳ [Ekoalde \(Navarra\)](#)
- ↳ [Sareko \(San Sebastián\)](#)
- ↳ [Madrid km0](#)
- ↳ [Ecocentral \(Barcelona\)](#)
- ↳ [La ecomarca \(Madrid\)](#)
- ↳ [Quèviure \(Hospitalet de Llobregat\)](#)
- ↳ [Frescoop \(Manresa\)](#)

FINANÇAMENT

- ↳ [Ajudes para la promoció dels productes agroalimentaris de proximitat](#)
- ↳ [Ajudes per a fomentar els canals adequats per a garantir la disponibilitat de productes ecològics de proximitat](#)
- ↳ [Ajudes bianuals per a projectes d'innovació en el marc del PDR Nacional 2014-2020 \(MAPA\)](#)
- ↳ [Agència Valenciana de la Innovació \(AVI\): ajudes a la compra pública innovadora](#)
- ↳ [Ajudes a la consolidació en la cadena de valor empresarial](#)

POSADA EN MARXA

DIAGNÒSTIC TÈCNIC

Avaluem l'oferta i la demanda, identifiquem les necessitats i problemàtiques dels diferents actors de la cadena alimentària local, elaborem un estudi de mercat i pla de màrqueting.

DISSENY DEL PROCÉS

Dissenyem i representem els processos del centre d'apilament. Definim els perfils laborals necessaris per a posar en marxa el projecte.

ESTUDI DE VIABILITAT

Establim els llindars de rendibilitat i, si escau, simulem escenaris financers.

5 REACTIVACIÓ I DINAMITZACIÓ AGROECOLÒGICA

QUÈ ES?

Procés territorial de reactivació i dinamització del sector agroalimentari local que parteix des de la base, la qual cosa ajuda a donar solucions contextualitzades a problemes locals. Les innovacions en aquest camp són fruit de la creació conjunta de coneixements, combinant la ciència i els sabers tradicionals, pràctics i locals dels productors i productores. És el component essencial per a donar resposta al clima d'inestabilitat i a les nostres necessitats alimentàries (FAO, 2018).

QUÈ APORTA?

Aquest procés fa que el sector primari i les comunitats s'apoderen com a agents clau del canvi en millorar la seua autonomia i capacitat d'adaptació; constitueix un enfocament integrat que optimitza interaccions i té en compte aspectes socials, ambientals i econòmics.

PRESSUPOST

Diagnòstic: Entre 10 000 i 20 000 €.
Procés participatiu: No té costos més enllà de la coordinació i supervisió per part del funcionari municipal.
Pla d'acció: La contractació d'una entitat o persona experta en aquesta mena de processos, considerant una dedicació de mitja jornada de treball anual (al voltant de 15 000 € per a un municipi d'entre 10 000 i 50 000 habitants).

NORMATIVES RELLEVANTS

➔ [LLEI 5/2018, de 6 de març, de la Generalitat, de l'Horta de València \[2018/2459\]](#)

ÀREES IMPLICADES

Serveis socials, Salut, Consum, Comerç, Participació, Urbanisme, Agricultura, Medi Ambient, Residus...

Per a un abordatge complet de la temàtica, cal una bona coordinació entre aquests departaments i, potser, que la política alimentària depenga directament de l'alcaldia.

Es pot coordinar amb programes municipals de disminució de malbaratament alimentari: en la producció, en altres menjadors col·lectius, etc.

EXEMPLES

- ➔ [Alimentem Collserola \(Barcelona\)](#)
- ➔ [Mans a l'Horta \(València\)](#)
- ➔ [Alimenta Valladolid](#)

INFORMACIÓ ADDICIONAL ESPECÍFICA

- 📌 [Anàlisi comparada de processos participatius a Valladolid i Saragossa](#)
- 📌 [Anàlisi comparada de processos en la Comunitat de Madrid](#)
- 📌 [Quadern Tècnic 'Metodologías participativas para la transición agroecológica' \(SEAE\)](#)
- 📌 ['Manual práctico para la Dinamización Local Agroecológica. Sembrando alternativas'](#)
- 📌 [Madrid: Campo adentro](#)

FINANÇAMENT

- 📌 PDR CV, Pla Valencià de Producció Ecològica, Pla de Dinamització Rural Servei Valencià d'Ocupació i Formació (contractació d'AEDL per a la CV).
- 📌 Recursos municipals propis i replantejament dels ja disponibles per a unificar l'estratègia municipal i relocalitzar el sistema alimentari.

POSADA EN MARXA

DIAGNÒSTIC DEL MUNICIPI

Mapatge d'actors.

Avaluació de les accions i polítiques que ja estan en marxa.

Entrevistes a representants d'entitats relacionades amb la cadena alimentària local.

01

PROCÉS PARTICIPATIU

Invitació a diferents grups socials agraris i no agraris. Creació del Grup motor d'agricultors/es que lideren el procés de reflexió. Tallers oberts per a debatre el diagnòstic tècnic i prioritzar problemàtiques i accions.

02

PLA D'ACCIÓ

Posar en marxa un grup de treball per a actuar sobre les problemàtiques que hi haja.

Organitzar esdeveniments de posada en valor dels productes i professionals de l'activitat agrària local.

Cooperar amb l'administració agrària i centres d'investigació. Fer transversal l'agroalimentació en altres polítiques i projectes municipals.

03

AVALUACIÓ

Validar el pla i replantejar el procés per a un nou cicle de diagnòstic i posterior acció. Analitzar el treball dut a terme.

Valorar vinculacions amb processos similars per a ampliar-ne l'escala d'acció.

04

6 BANCOS DE TIERRAS

¿QUÉ SON?

Bases de datos en que se ofrecen tierras y se registran personas interesadas en cultivarlas. El objetivo es promover la actividad agrícola facilitando el acceso a la tierra y evitar su abandono. Esta actividad requiere acompañamiento y una buena dinamización para conseguir un relevo generacional efectivo.

¿QUÉ APORTAN?

Facilitan información clave para el acceso a la tierra (registro y contacto entre titulares), generan oportunidades para el relevo generacional y la incorporación al sector, dificultan el acaparamiento y la concentración de la titularidad de la tierra, revalorizan las tierras agrícolas abandonadas o en previsión de abandono, disminuyen el riesgo de problemas medioambientales asociados, proveen de servicios a la comunidad local.

ORDENANZAS Y REGLAMENTOS MUNICIPALES

- ➔ [Recursos de l'Àrea de Medi Ambient de la Diputació de València](#)
- ➔ [Models de contracte \(Marina Alta\)](#)
- ➔ [Ordenanza \(Algemesí\)](#)
- ➔ [Incentius \(La Pobla\)](#)
- ➔ [Legislació i normativa \(Galícia\)](#)

NORMATIVES RELLEVANTS

- ➔ [LLEI 5/2019](#), de 28 de febrer, de la Generalitat, d'estructures agràries de la Comunitat Valenciana
- ➔ [LLEI 49/2003](#), de 26 de novembre, d'Arrendaments Rústics
- ➔ [LLEI 5/2018](#), de 6 de març, de la Generalitat, de l'Horta de València

PRESSUPOST

Variable: De 0 a 15 000 € (subjecte als serveis que es vulguen prestar i a la corresponsabilitat o no dels usuaris).

És molt important valorar l'escala òptima (municipal, comarcal, etc.)

ÀREES IMPLICADES

Principalment, Administració, Medi Ambient i Agricultura.

EXEMPLES

- [Banc de Terres de València](#)
- [Banc de Terres de La Pobla de Vallbona](#)
- [Banc de Terres del Bierzo \(Lleó\)](#)
- [Banc de Terres de Galícia](#)
- [Banc de Terres de la Comarca de Matarranya](#)
- [COCEDER](#)
- [Projecte de Custòdia Agrària al Parc Natural de Montsant](#)

INFORMACIÓ ADDICIONAL ESPECÍFICA

- 📌 [Plataforma Diputació de València](#)
- 📌 [Espais Test agraris](#)
- 📌 [Plataforma Land Portal](#)
- 📌 [Xarxa europea 'Access To Land'](#)

FINANÇAMENT

- 📌 Contractació de personal mitjançant els programes Avalem Joves, Avalem Territori o Gestió del Talent Dival (Empuju, Encuju, la Dipu Et Beca, La Dipu Post, etc.)
- 📌 Ajudes a la contractació d'AEDLI de Dival
- 📌 Ajudes lligades al PDR CV 2014-2020
- 📌 Ajudes previstes en la Llei 5/2019 GVA o a l'ordenació forestal.

POSADA EN MARCHA

7 CAMPANYES DE SENSIBILITZACIÓ

QUÈ SÓN?

Són estratègies de comunicació que permeten abordar les asimetries de poder i informació que hi ha en l'actual sistema alimentari, cada vegada més complex i concentrat en menys mans (principalment grans empreses de processament d'aliments), i retornar el poder a totes les persones que hi participen (consumidores, productores, minoristes, etc.). Les campanyes busquen fomentar el consum d'aliments locals, de temporada i ecològics.

QUÈ APORTEN?

Construeixen un entorn alimentari que permet a les ciutadanes triar aliments saludables i sostenibles.

Desmitifiquen que la despesa familiar siga major amb una alimentació responsable. Fomenten un canvi en les actituds i comportaments de consum. Visibilitzen punts de venda alternatius i més demanda d'aliments d'aquest tipus. Desenvolupen la capacitat democràtica del municipi.

Enforteixen els actors més vulnerables del sistema. Faciliten la combinació de mesures reguladores, financeres, de comportament, informació, comunicació i educació. Són fonamentals perquè altres mesures tinguen bona acollida, com els mercats municipals o els canvis en els menjadors escolars.

ORDENANCES I REGLAMENTS MUNICIPALS

➔ [Plan de apoyo al comercio local y de proximidad del Ayuntamiento de Zaragoza](#)

PRESSUPOST

Depén del tipus de campanya que es dissenye, els materials, els mitjans emprats i l'abast que es pretenga aconseguir. A partir de 5000 (contractació personal, dinamització, execució dels materials: cartelleria, promoció en mitjans, fullets...).

ÀREES IMPLICADES

Consum, Comerç (especialment mercats), Participació, Agricultura, Medi Ambient, Residus, Cultura, Comunicació... És ideal que aquesta classe de campanyes forme part de l'estratègia de comunicació del municipi i es compartisca amb les organitzacions de la societat civil, per crear sinergies i estimular-ne la implicació.

EXEMPLES

- [EnREDándonos por un consumo responsable en Zaragoza](#)
- [Exposició «Dale la vuelta»](#)
- [Aphorta: marca de diferenciació dels productes de proximitat de València](#)
- [Directori de comerç local \(Barcelona\)](#)
- [Mapatge d'entitats de l'Economia Social i Solidaria \(ESS\)](#)
- [Pam a Pam \(País Valencià\)](#)
- [Pam a Pam \(Catalunya\)](#)

INFORMACIÓ ADDICIONAL ESPECÍFICA

- 📌 [Comunicación para facilitar los saltos de escala en la agroecología](#)
- 📌 [Xarxa Afic](#)
- 📌 [Recursos didàctics](#)

FINANÇAMENT

- 📌 [Ajudes per a la promoció dels productes agroalimentaris de proximitat](#)
- 📌 [Ajudes i subvencions al comerç](#)

POSADA EN MARXA

8 POLÍTIQUES SOCIALS. DRET A L'ALIMENTACIÓ

QUÈ SÓN?

Tot ésser humà té dret a una alimentació adequada i té el dret fonamental a no patir fam, segons les normes internacionals de drets humans. En poques paraules, es tracta del «dret a l'alimentació».

El dret a una alimentació adequada comprén els aspectes quantitius, qualitius i d'acceptabilitat cultural, entenent-se com l'accés a una dieta saludable i sostenible, que garantisca tots els elements nutritius que una persona necessita per a viure una vida sana i activa, i als mitjans per a tindre-hi accés.

Aquest àmbit abasta múltiples esferes de la gestió municipal, factors que resideixen en motius econòmics, però també estretament lligats a les desigualtats en la informació i formació en matèria d'alimentació.

ORDENANCES I REGLAMENTS MUNICIPALS

➔ [Programa «Menjar a casa», Ajuntament de València](#)

➔ [Estratègia Alimentaria Municipal de València](#)

➔ [Pla de serveis socials de la ciutat de València 2019-2023](#)

NORMATIVES RELLEVANTS

➔ [LLEI 17/2011, de 5 de juliol, de seguretat alimentària i nutrició](#)

QUÈ APORTEN?

Garanteixen mecanismes que faciliten l'accés físic i econòmic a aliments saludables i sostenibles, entés com un dret de la ciutadania i no com una política exclusiva de repartiment d'aliments. Ofereixen informació alimentària, amb l'objectiu de promoure patrons saludables per a la prevenció de malalties vinculades a la població més vulnerable.

PRESSUPOST

Depén de la profunditat i de la duració del procés. Si decidim externalitzar-lo, els costos aproximats serien 5000-15 000 € (diagnòstic) i 10 000-25 000 € (dinamització del procés i del desenvolupament de les polítiques). Una jornada de debat entorn del dret a l'alimentació podria costar entre 1000 i 4000 €.

ÀREES IMPLICADES

Connexió amb programes que aborden l'alimentació des dels serveis socials: bancs d'aliments, beques de menjador, menjadors socials, menjar a domicili per a persones majors, targeta de crèdit per emergència alimentària, entre d'altres.

EXEMPLES

➔ [La Nevera Solidaria](#)

➔ [Centres comunitaris de Canadà](#)

INFORMACIÓ ADDICIONAL ESPECÍFICA

➔ [Informe 'Salud y derecho a la alimentación'](#)

FINANÇAMENT

➔ [Ajudes GVA en matèria de serveis socials](#)

POSADA EN MARXA

DIAGNÒSTIC

Analitzem la malnutrició i fam en el municipi: mapatge d'actors, competències municipals i impactes de les polítiques actives (beques de menjador, compra pública, subvencions a bancs d'aliments...). Busquem experiències d'èxit que puguen servir de guia.

01

02

ANÀLISI

Conformem un espai de discussió a nivell intern a l'ajuntament, amb tots els departaments municipals amb competències en el tema.

PARTICIPACIÓ

Iniciem un procés de diàleg amb l'Ajuntament i les organitzacions de la societat civil (OSC) que hi treballen i tenen coneixements sobre el tema: Creu Roja, Càritas... En cas de comptar amb espais de participació ciutadana, intentem no generar estructures paral·leles.

03

04

REENFOCAMENT

Celebrem una jornada de debat amb experts sobre el desenvolupament i el reenforcament de les polítiques i recursos públics ja en marxa, des d'una perspectiva de política d'alimentació sostenible i saludable.

PLA D'ACCIÓ

Impulsem un pla integral de suport i apoderament de la ciutadania basat en l'alimentació sostenible, la inclusió social i la salut, per a abordar el dret a una alimentació adequada, de manera participativa.

05

9 HORTS ESCOLARS

QUÈ SÓN?

Són espais on es cultiven aliments i consciències. Connecten l'alumnat amb l'educació ambiental i faciliten el desenvolupament d'un esperit crític de presa de consciència socioambiental. Resulten eines innovadores que reuneixen múltiples actors entorn de la importància de l'agricultura, l'alimentació i els seus impactes socials i ambientals.

QUÈ APORTEN?

Són la base per a crear generacions futures amb consciència agroecològica i opinió crítica quant a la situació del sistema agroalimentari actual i les seues conseqüències. Transmeten valors i aprenentatges que faciliten la mitigació del canvi climàtic, com el consum responsable i conceptes tan rellevants com sostenibilitat, agricultura ecològica o proximitat.

ORDENANCES I REGLAMENTS MUNICIPALS

- ➔ L'Ajuntament de València va organitzar al maig de 2019 un programa d'assessoria d'horts escolars.
- ➔ La Conselleria d'Educació duu a terme aquesta labor en col·laboració amb altres delegacions municipals.
- ➔ El municipi de Quart de Poblet té un conveni de col·laboració que se signa anualment amb l'Associació per l'agricultura ecològica L'Animeta, a través de la qual s'organitzen activitats en els horts escolars, per a diferents centres educatius.

PRESSUPOST

Aprox. 0 - 3000 €.
Depèn de la superfície de l'hort, les necessitats d'eines per a dur a terme l'activitat, la formació o la disponibilitat de tècniques/tècnics, i de la participació o la coordinació amb les colles de jardineria i manteniment del propi ajuntament. També influeix si el municipi pot cedir terres al centre educatiu en cas que aquest no dispose d'espai per a cultiu en el mateix centre.

ÀREES IMPLICADES

Educació, Acció Cultural i Medi Ambient

EXEMPLES

- [Ajuntament de València](#)
- [Ajuntament de Gandia](#)
- [Ajuntament de l'Eliana](#)
- [Huertos urbanos hacia la sostenibilidad \(Las Palmas\)](#)

INFORMACIÓ ADDICIONAL ESPECÍFICA

- 📖 [Manual 'El huerto escolar nos enseña a comer' \(CERAI\)](#)
- 📖 [Dossier d'eines i activitats \(CERAI\)](#)
- 📖 [Guía metodológica 'Huertos escolares' \(FAO\)](#)
- 📖 [Horts municipals i socials en Xarxa](#)
- 📖 ['Agroecología escolar'](#)

FINANÇAMENT

- 📌 [Programa Compostaescola](#) (materials i recursos). Diputació de València
- 📌 Subvencions o ajudes per a les AMPA
- 📌 Amb finançament propi: contracte menor a una empresa externa o associació local per a les funcions de manteniment de l'hort, activitats, assessorament tècnic...

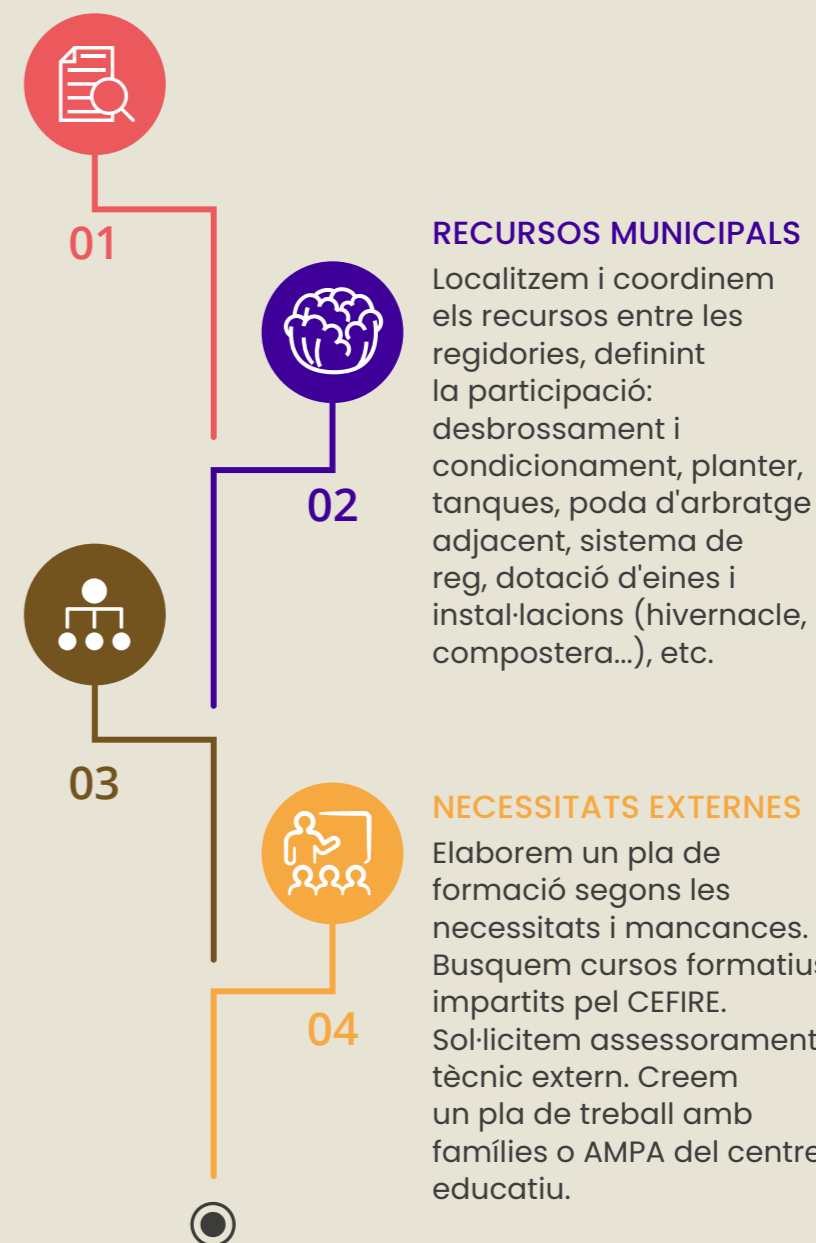
POSADA EN MARXA

AVALUACIÓ

Avaluem l'espai disponible en el centre educatiu, els metres quadrats de terreny, si té zones amb terra o no, l'orientació, les hores de sol, els punts d'aigua pròxims... Es podrà instaurar un tipus d'hort en bancal elevat o taules de cultiu o un hort en cossols.

PLANIFICACIÓ I RESPONSABILITATS

Creem un equip de treball. Desenvolupem un programa educatiu i material didàctic, determinem les necessitats de manteniment i el seguiment de l'hort escolar. Assignem tasques i repartim responsabilitats.

10 GOVERNANÇA ALIMENTÀRIA TERRITORIAL

QUÈ ÉS?

És una mesura per a definir, modificar, desenvolupar o donar seguiment a les polítiques alimentàries. Els Consells Alimentaris són les figures més expandides a l'hora de millorar la governança alimentària, però hi ha d'altres com les Taules de Seguiment o els Comitès Alimentaris; tot depèn del context de cada territori la decisió d'orientar-se en una direcció o una altra.

QUÈ APORTA?

Connecta i facilita la coordinació entre els agents del territori, integra en la concepció de polítiques alimentàries una lògica de treball multiactor (societat civil, teixit econòmic i administracions) i multinivell (articulació entre municipis i amb àmbits supramunicipals) a partir d'una visió de canvi integral i estratègica sobre l'alimentació sostenible en un territori. Permet assentar fòrums de discussió per a promoure, avaluar, revisar i assessorar sobre polítiques alimentàries. Aquests espais són propicis per a millorar la informació i incidir en la sensibilització de la societat local sobre la situació del sistema alimentari activant les energies socials d'un territori al voltant de les polítiques alimentàries.

ORDENANCES I REGLAMENTS MUNICIPALS

➔ [Reglament del Consell Alimentari de València](#)

PRESSUPOST

En funció de les capacitats i recursos municipals. En general, aquest tipus de processos compta amb la contractació d'un equip tècnic. S'han de tindre en compte les condicions de partida i les exigències temporals. La cerca d'aliances intermunicipals o el suport d'institucions supramunicipals poden resultar aliats en el cofinançament d'aquest perfil de projectes.

ÀREES IMPLICADES

La cooperació entre diferents àrees és fonamental: Agricultura/Medi Ambient, Salut, Educació, Benestar i Polítiques Socials així com Comerç i Promoció Econòmica. Identificar i incloure actors supramunicipals en els espais de coordinació i col·laboració.

EXEMPLES

- [Estratègia agroalimentària \(Vitòria Gasteiz\)](#)
- [Estratègia d'impuls de la política alimentària \(Ajuntament de Barcelona\)](#)
- [Bristol Food Policy Council](#)

INFORMACIÓ ADDICIONAL ESPECÍFICA

- 📌 ['Els consells alimentaris municipals'](#)
- 📌 ['Políticas alimentarias urbanas para la sostenibilidad'](#)
- 📌 ['Construire un projet alimentaire territorial'](#)
- 📌 ['The Rough Guide to Sustainable Food Systems'](#)
- 📌 ['European Case Studies on Governance of Territorial Food Systems'](#)

POSADA EN MARXA

FASE PRELIMINAR

Els impulsors i l'equip tècnic del projecte dissenyen el procés i n'acorden l'abast i el desenvolupament en funció dels recursos possibles i les condicions singulars de partida del territori. Elaborem un primer diagnòstic tècnic a partir de la informació ja disponible sobre el territori de referència.

01

GRUP MOTOR

Constituïm un grup motor amb els agents i actors claus del territori per a impulsar i dinamitzar el procés. Contrastem el diagnòstic tècnic i n'elaborem un de participatiu que aborde els problemes i reptes que enfronta el territori.

02

IMPLANTACIÓ

En alguns casos, s'aconsella continuar amb una Mesa de Seguiment; en uns altres, conformar un Consell Alimentari pot reforçar la institucionalització del procés.

03

AVALUACIÓ

Pot ser convenient la sol·licitud d'una assistència tècnica, que, al seu torn, haurà de ser contrastada de manera participativa en el marc del Consell Alimentari o la Mesa de Seguiment, espais en última instància destinats a recollir i monitorar els resultats de l'avaluació.

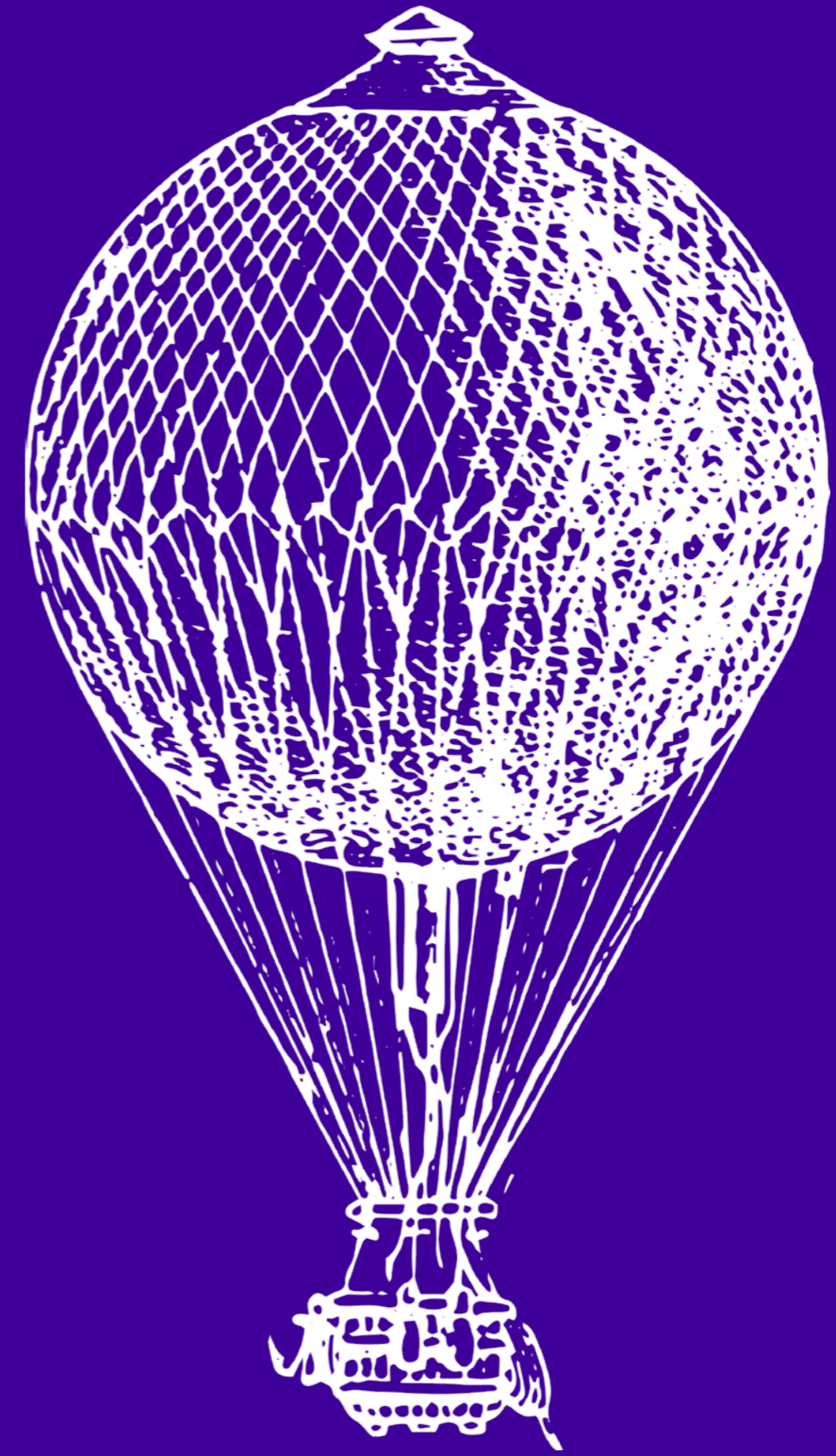
04

B L O C T E R C E R

3

LES POLÍTIQUES ALIMENTÀRIES, DE L'ÀMBIT GLOBAL AL LOCAL

ELS MUNICIPIS SÓN UN ELEMENT CENTRAL EN LA TRANSICIÓ CAP A UNS SISTEMES ALIMENTARIS JUSTOS I SOSTENIBLES

3.1 EL MARC INSTITUCIONAL DE LES POLÍTIQUES D'ALIMENTACIÓ SOSTENIBLE I SALUDABLE

En els últims anys diferents institucions de tots els nivells promouen canvis cap a la sostenibilitat en l'alimentació i posen en relleu el seu paper en la salut de la humanitat, amb propostes d'avanç basades en la relocalització i el foment de la producció agrària sostenible i de xicoteta escala en la provisió d'aliments. En molts d'aquests processos, els municipis apareixen com un element central en la transició cap a sistemes alimentaris justos i sostenibles.

L'ÀMBIT INTERNACIONAL

Probablement, la primera fita significativa en aquest sentit va ser la Declaració de Roma sobre la Seguretat Alimentària Mundial, signada pels països assistents a la Cimera Mundial sobre l'Alimentació en 1996 —entre ells, Espanya—, on s'especifica que els països signants:

«Ens esforçarem per adoptar polítiques i pràctiques participatives i sostenibles de desenvolupament alimentari, agrícola, pesquer, forestal i rural, en zones d'alt i baix potencial, que siguin fonamentals per a assegurar un subministrament d'aliments suficient i fiable en l'àmbit familiar, nacional, regional i mundial i que combaten les plagues, la sequera i la desertificació, tot considerant el caràcter multifuncional de l'agricultura».

Dos anys abans, l'Organització Mundial de la Salut (OMS),⁵⁴ a partir de la Declaració i Programa d'Acció de Viena (1993), havia reconegut la necessitat d'«aconseguir l'accés universal a una alimentació assequible, equilibrada i saludable, amb equitat i igualtat de gènere». En aquesta línia, les Directrius Voluntàries per al Dret a una Alimentació⁵⁵ de l'Organització de les Nacions Unides per a l'Agricultura i l'Alimentació (FAO) de 2005, estableixen normatives per a assegurar la innocuïtat dels aliments, el foment de les bones pràctiques, l'absència de residus nocius en els aliments i en el medi ambient, i la protecció de les persones consumidores enfront de la publicitat enganyosa. També en 2005 es va llançar a escala mundial l'Estratègia NAOS⁵⁶ (Nutrició, Activitat Física i Prevenció de l'Obesitat), que té com a meta fomentar una alimentació saludable i la pràctica d'activitat física i, amb això, reduir substancialment les altes taxes de morbiditat i mortalitat per malalties no transmissibles (cardiovasculars, diabetis, etc.) atribuïbles a les dietes inadequades.

En un moment de màxim històric de fam i malnutrició en el món, i de ràpid creixement en la prevalença d'obesitat i sobrepès,

⁵⁴ Oficina del Alto Comisionado de las Naciones Unidas para los Derechos Humanos y Departamento de Información Pública de las Naciones Unidas, *Declaración y Programa de Acción de Viena. 20 años trabajando por tus derechos* (Viena: ONU, 2013). https://www.ohchr.org/Documents/Events/OHCHR20/VDPA_booklet_Spanish.pdf

⁵⁵ Organización de las Naciones Unidas para la Agricultura y la Alimentación, *Directrices voluntarias en apoyo de la realización progresiva del derecho a una alimentación adecuada en el contexto de la seguridad alimentaria nacional* (Roma: FAO, 2005). http://www.fao.org/fileadmin/templates/righttofood/documents/RTF_publications/ES/RightToFood_Guidelines_ES.pdf

⁵⁶ Agencia Española de seguridad alimentaria, *Estrategia NAOS para la nutrición, actividad física y prevención de la obesidad* (Madrid: AECOSAN, 2005). http://www.aecosan.msssi.gob.es/AECOSAN/web/nutricion/seccion/estrategia_naos.htm

el marc institucional internacional s'ha reforçat en els últims anys; per exemple, a través de la Segona Conferència Internacional sobre Nutrició (CIN2, Roma, 2012), organitzada per la FAO i que estableix un marc d'acció global per a la lluita contra la malnutrició, siga en relació amb la fam o amb les dietes inadequades. En 2016 s'inicia el Decenni d'Acció de les Nacions Unides per a la Nutrició per a lluitar contra els més de 800 milions de persones que pateixen subalimentació crònica i els més de 2000 milions que tenen deficiències de micronutrients.

En els últims anys, el document que ha emmarcat els debats internacionals sobre salut i sostenibilitat globals ha sigut el que estableix els Objectius per al Desenvolupament Sostenible (ODS) de l'Agenda 2030 de Nacions Unides (2015), que ja s'han comentat. L'alimentació està relacionada amb almenys 11 dels 18 ODS, inclosa la governança participativa en les polítiques alimentàries. En aquest sentit, les Nacions Unides han fet una aposta decidida per l'agricultura sostenible, posant l'agroecologia en el centre de l'estratègia alimentària per a les pròximes dècades.⁵⁷

En 2017, la Nova Agenda Urbana (Cimera Hàbitat III, Quito, 2017) va incloure esments al sistema alimentari.⁵⁸ També va assenyalar l'important paper de les ciutats en la sostenibilitat dels sistemes alimentaris, així com la necessitat d'abordar un canvi de model alimentari per a complir els grans desafiaments

57 FAO, *Make Agriculture, Forestry and Fisheries More Productive and More Sustainable* (Roma: FAO, 2019). <http://www.fao.org/3/CA3918en/CA3918en.pdf>

58 Text en castellà de la Nova Agenda Urbana aprovada en la Cimera Hàbitat III. <http://habitat3.org/wp-content/uploads/NUA-Spanish.pdf>

internacionals recollits en la Conferència de Nacions Unides pel Clima (COP21, París, 2015).

D'altra banda, la FAO ha impulsat el seu programa «Aliments per a les Ciutats» (2001), que fomenta les articulacions sostenibles camp-ciutat a través del que s'ha denominat: Sistemes Alimentaris Ciutat-Regió, que tenen l'objectiu de promoure la seguretat alimentària, la sostenibilitat i la governança. Finalment, en 2016 es crea la divisió d'Agroecologia de la FAO i s'organitzen diversos simposis mundials per a impulsar l'agroecologia com a manera d'encarar, de forma sostenible, els riscos d'inseguretat alimentària en el món.

De manera més específica, el document internacional que més rellevància ha tingut en el panorama de les polítiques alimentàries urbanes ha sigut el Pacte de Milà sobre Polítiques Alimentàries Urbanes (2015), que en 2019 ja havia sigut signat per 29 ciutats espanyoles i més de 200 ciutats en la resta del món. El Pacte estableix compromisos polítics per a «desenvolupar sistemes alimentaris sostenibles, inclusivament, resilents, segurs i diversificats, per a assegurar menjar sa i accessible a tothom en un marc d'acció basat en els drets». Per a això, recomana, juntament amb les declaracions inicials, un llistat de 37 accions a desenvolupar per les autoritats locals, organitzades en 6 àmbits d'acció: 1) governança, 2) dietes sostenibles i nutrició, 3) igualtat social i econòmica, 4) producció, 5) proveïment i distribució, i 6) malbaratament d'aliments. La tercera reunió mundial es va celebrar a València l'octubre de 2017 i la reunió de 2021 serà a Barcelona, ja que Espanya és un dels països del món en què el Pacte de Milà ha tingut millor acollida.

L'ÀMBIT EUROPEU

En aquesta escala cal ressaltar la Carta d'Aalborg (1994) i el Dictamen del Comitè Econòmic i Social Europeu sobre «L'agricultura periurbana» (2005/C 74/12). Les diferents reformes de la Política Agrària Comuna (PAC) també recullen la necessitat d'avançar cap a sistemes alimentaris més sostenibles i una alimentació més saludable, introduint canvis sobre aquest tema en els successius períodes de programació. En l'actual debat d'elaboració de la PAC post-2020, s'han incorporat als seus objectius demandes rellevants de la societat civil europea, que exigeix que aquesta política (que absorbeix el 40 % del pressupost europeu) complisca amb els objectius de sostenibilitat social i ecològica de la Unió. En aquest sentit, al llarg de 2020, els Estats membres enllesteixen la redacció dels Plans Estratègics nacionals que han d'incloure entre els seus 10 objectius específics els següents: ingressos justos per a la producció primària, acció contra el canvi climàtic, conservar el paisatge i la diversitat, donar suport al relleu generacional en el sector agrari o fomentar zones rurals vives.

El Comitè Europeu de les Regions reclamava en 2017, mitjançant el Dictamen de 22 i 23 de març,⁵⁹ una vertadera política alimentària sostenible a la UE amb un enfocament de governança multinivell. Aquesta política hauria de promoure unes pautes de producció i consum més sostenibles, establint un vincle entre els diferents àmbits: producció alimentària, agricultura, medi ambient, salut, política de consum, ocupació i desenvolupament rural. Igualment, hauria de fomentar el

59 Proposta de Reglament del Parlament Europeu i del Consell, de 13 de març de 2018, pel qual es crea l'Autoritat Laboral Europea (Text pertinent a efectes de l'EEE i de Suïssa) COM(2018) 131 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ES/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018AR2670&from=EN>

210 CIUTATS JA HAN SIGNAT EL PACTE DE MILÀ SOBRE POLÍTIQUES ALIMENTÀRIES URBANES

creixement, l'ocupació a les regions i ciutats d'Europa, un ecosistema sa que done suport a la productivitat i la resiliència agrícola, i un accés a una alimentació saludable, especialment en famílies amb ingressos baixos. En 2017 també es va aprovar l'Estratègia Europea FOOD 2030, que planteja les línies estratègiques per a promoure la seguretat alimentària a la UE des d'una perspectiva de sostenibilitat.

Fruit d'aquests debats, la Comissió Europea va presentar el maig de 2020 dues noves estratègies: «Biodiversitat 2030, per a retornar la naturalesa a les nostres vides» i «De la granja a la taula, en pro d'un sistema alimentari equitatiu, sa i respectuós amb el medi ambient». Les dues iniciatives representen un primer pas cap a una política alimentària europea i es reforcen mútuament, ja que conjuminen la naturalesa, el sector agrari, les empreses i el consum en pro d'un futur sostenible i competitiu. Es presenten com a pedres angulars del Pacte Verd Europeu i seran el marc de definició de la nova PAC (2022-2027), fixant importants compromisos, ja esmentats, sobre la reducció de contaminants en la producció agrària, l'ampliació de la superfície de producció ecològica, la promoció de la compra pública alimentària i sostenible, o el desenvolupament de polítiques alimentàries nacionals en els Estats membres.

L'ÀMBIT ESTATAL

En el marc estatal, el dret a la protecció de la salut que reconeix la Constitució Espanyola (CE) en el seu article 43 dona potestat a les Administracions públiques per a organitzar i tutelar la salut a partir de mesures preventives i de prestacions i serveis. A més, en l'article 45 de la CE, s'hi afig:

Els poders públics vetllaran per la utilització racional de tots els recursos naturals, a fi de protegir i millorar la qualitat de la vida i defensar i restaurar el medi ambient, amb el suport de la indispensable solidaritat col·lectiva.

La CE, en aquests articles, implica un requeriment a la societat en general perquè s'organitzi de manera que es fomenti, protegeixi i promogui l'alimentació saludable i, per tant, la salut de les persones en el seu doble vessant individual i col·lectiu. Amb la finalitat d'aconseguir i mantindre el màxim nivell de salut possible de la població, les Administracions públiques han de garantir aquestes mesures.

La Llei 14/1986, d'abril, General de Sanitat, va fer efectiu el dret a la protecció de la salut i es va establir com a principi general l'orientació del sistema sanitari cap a la prevenció de les malalties i la promoció de la salut.

En 2012, en relació amb el Consens de Xangai sobre Ciutats Saludables (2012), i a partir de l'aplicació en l'àmbit nacional de l'Estratègia NAOS, es crea l'Estratègia de Promoció de la Salut i Prevenció en el Sistema Nacional de Salut. Sobre la base de NAOS es proposa el desenvolupament progressiu d'intervencions dirigides a guanyar salut i a previndre malalties. En 2017, al caliu del Pacte de Milà sobre Polítiques Alimentàries Urbanes, es crea també la Xarxa de Ciutats per l'Agroecologia, composta a la fi de 2019 per 15 ciutats.

En l'àmbit estatal també han tingut especial impacte els processos impulsats des de la societat civil, com la Carta per una sobirania alimentària des dels nostres municipis (2014) o el Pacte Intervegas per la Sobirania Alimentària, l'Educació Ambiental i la Sostenibilitat del Territori (2015).

Com remarcàvem anteriorment, el mateix Congrés dels Diputats va aprovar l'octubre de 2018 una Proposta No de Llei de suport a l'Agroecologia com a manera d'aconseguir els ODS i reforçar el sector agrari en el nostre territori. Aquesta transició ha de basar-se en tres elements: dietes adequades, relocalització, i foment de la producció sostenible i, en concret, ecològica.

En febrer de 2019, Espanya reitera el seu compromís de compliment i acceleració en la implantació de l'Agenda 2030, que constitueix el marc de les polítiques nacionals i subnacionals, així com el compromís global i multilateral espanyol. Així es reflecteix en el Compromís de Sevilla, sota el títol «Fortaleciendo un movimiento local-global para localizar los ODS en la Agenda 2030», en el qual es reconeix que la localització efectiva de l'Agenda 2030 i la seua aplicació han de ser modelades i apropiades pels governs locals, els regionals i la ciutadania. El compromís destaca que el procés ha de ser multinivell i multiactor, i que requereix un nou enfocament institucional, amb un diàleg fluid i una forta complementaritat i cooperació entre les diferents esferes de govern: local, subnacional, nacional, regional i global, juntament amb les comunitats als qui serveixen.

3.2 COM TRANSITAR CAP A UNS SISTEMES ALIMENTARIS SOSTENIBLES?

En aquest apartat oferim un resum de les principals combinacions d'accions, així com algunes estratègies innovadores en el disseny integrat de polítiques alimentàries que desenvolupen els compromisos i les normatives descrits més amunt. Aquesta informació s'obté de la revisió de documents estratègics de diferents ciutats de referència⁶⁰ i de la literatura científica disponible.⁶¹ A més, aportem exemples rellevants en els àmbits internacional, europeu i estatal.

Podem establir dues lògiques que estructurin els plans d'acció i estratègies:

- La **vertical** segueix les diferents baules de la cadena alimentària (de la producció al consum).
- L'**horitzontal** s'estableix en diferents àmbits de l'agenda política amb implicacions per al sistema agroalimentari.⁶²

60 Bristol City Council, *Bristol's good food action plan (2015-2018)* (Bristol: Bristol City Council, 2015).

Ghent Food Policy Council, *From strategic to operational goals for the Gent en Garde food policy. Recommendations of the food policy council* (Gante: Stad Ghent, 2016.)

61 A. Moragues et al. *Urban Food Strategies: the rough guide to sustainable food systems*, 2013 (GA No. 265287); A. Calori i A. Magarini, *Food and the cities. Food policies for sustainable cities*. (Milán: Edizioni Ambiente, 2015); EIP-Agri, *Cities and Food. Connecting producers and consumers*. (Bruselas: Comisión Europea, 2016); A. DeCunto et al. *Food in Cities: Study on innovation for a sustainable and healthy production, delivery and consumption of food in cities*. (Luxemburgo: Oficina de Publicaciones de la Unión Europea, 2017); H. Renting, R. van Veenhuizen, M. Dubbeling i F. Hoekstra (eds.), *European case studies on governance of territorial food systems. Project GouTer*. (París: International Urban Food Network, 2017).

62 A. Moragues et al. *op.cit.*

En general, encara que una mirada vertical és imprescindible per a articular actuacions coherents, l'horitzontal permet introduir una visió sistèmica i complexa, i és preferible encaixar-hi ambdós.

Si centrem la mirada en els àmbits d'acció, els més comuns són:

- Accés a alimentació fresca i de qualitat per a grups socials en risc d'exclusió.
- Accions educatives i de sensibilització per a diferents actors de la cadena alimentària i especialment al consum final.
- Accions encaminades a generar processos participatius de governança alimentària de baix a dalt, multiactor i multinivell.

La implicació d'aquesta diversitat d'actors ha sigut identificada com un factor clau per a la innovació, alhora que també és criticada per invisibilitzar les grans contradiccions que l'orientació de les polítiques alimentàries locals troba en l'escala estatal i internacional.

Un nombre menor —tot i que creixent— de projectes desenvolupa accions específiques orientades a incrementar la producció professional i les relacions camp-ciutat, si bé els aspectes (agro)ecològics són potser els més desatesos en els projectes analitzats. La naturalesa de les ciutats com a centre de consum, no obstant això, representa una gran oportunitat perquè aquestes donen suport a transicions agroecològiques bioregionals (o de sistemes alimentaris de ciutat-regió) fora dels seus límits administratius, com a acte de corresponsabilitat envers el territori rural del qual depenen. L'articulació camp-ciutat resulta, en tot cas, una via imprescindible per a aprofundir en la dimensió agroecològica de les polítiques alimentàries.

ALGUNS CASOS D'ÈXIT

INICIATIVES RELLEVANTS
EN DIFERENTS ÀMBITS

1

PROGRAMA D'ADQUISICIÓ D'ALIMENTS (PAA) I PROGRAMA NACIONAL D'ALIMENTACIÓ ESCOLAR (PNAE)

BRASIL

212 216 052 persones (42,2 milions d'escolars)

ENTITATS PROMOTORES

• Secretaria Especial de Desenvolupament Social • Ministeri de la Ciutadania
• Govern del Brasil

TEMES RELLEVANTS

• Alimentació escolar • Agricultura familiar • Compra pública sostenible i social
• Seguretat alimentària

RESUM

Com a part de l'estratègia governamental per a superar la fam i la inseguretat alimentària al Brasil, es van desenvolupar principalment dos programes que van obtenir molt bons resultats fins a 2018.

- › El Programa d'adquisició d'aliments (PAA) a l'agricultura familiar (AF) té com a objectiu crear reserves estatals d'aliments i entregar-les a les famílies en situació d'inseguretat alimentària i vulnerabilitat social de tot el país.
- › En la mateixa línia, en 2009 es crea el Programa de compres públiques a l'AF per part del Programa Nacional d'alimentació escolar al Brasil (PNAE). Aquest programa va arribar a prestar assistència a 42,2 milions d'escolars en 2014.

Totes dues iniciatives han promogut el reconeixement de l'AF (representada pel 80 % de les explotacions agràries) per part de l'Estat com un dels sectors més rellevants per a la seguretat alimentària. A més, són un exemple de política pública que aposta per potenciar l'AF reforçant la seua capacitat productiva des d'una producció sostenible. Al mateix temps, han generat efectes sinèrgics en l'articulació de diferents polítiques estatals sobre conservació mediambiental, igualtat social i en l'accés de la població a una alimentació adequada. Igualment, han suposat la revaloració social i cultural de les comunitats rurals.

En donar suport a la construcció de canals curts de comercialització, el PAA va contribuir a impulsar vies de diversificació productiva de l'AF i gestió en línia amb la producció ecològica. Va proporcionar un increment de la renda a les famílies agricultores, frenant, al seu torn, la degradació dels recursos naturals. Va demostrar una alta eficàcia financera en l'ús de recursos públics i va impulsar processos positius de desenvolupament rural, en afavorir la creació de vincles directes entre la producció i el consum d'aliment.

› [Art. 19 da Lei nº 10 696, de 02 de julho de 2003](#)

› [Experiència d'adquisició d'aliments en l'Agricultura Familiar en el Programa d'Alimentació Escolar del Brasil](#)

ECOCOMEDORS ESCOLARS DE CANÀRIES

ILLES CANÀRIES (Espanya)

2 153 389 persones
(10 724 comensals diaris, 102 iniciatives de producció ecològica implicades)

ENTITATS PROMOTORES

• Institut de Qualitat Agroalimentària (ICCA) en col·laboració amb la Direcció General d'Ordenació, Innovació i Promoció Educativa, Govern de Canàries

TEMES RELLEVANTS

• Alimentació escolar • Agricultura ecològica • Compra pública sostenible i social
• Seguretat alimentària • Xarxes de suport en la cadena agroalimentària

RESUM

El programa Ecocomedores de Canàries forma part del Pla d'actuació per al desenvolupament de la producció ecològica a Canàries, fruit d'un procés de diagnòstic participatiu iniciat en 2010 amb la implicació de productores i productors ecològics i de l'Administració pública.

Sorgeix en 2013-2014, impulsat per l'ICCA, com a projecte pilot desenvolupat en un centre escolar de cadascuna de les set illes canàries, amb l'objectiu d'ampliar el seu abast en els anys successius. Actualment, representa una xarxa de 102 persones que cultiven en ecològic i proveeixen directament 52 centres públics d'educació primària en les set illes.

Impulsat per un equip de tres persones encarregades de coordinar la xarxa de producció ecològica amb els centres educatius, el programa és en l'actualitat el principal client per a les produccions ecològiques canàries, i assegura l'accés al mercat a un nombre important de productors/es ecològics.

Al seu torn, és un espai de visibilització de l'oferta de productes disponibles i una eina pedagògica i sanitària per a l'alumnat dels centres educatius.

Desenvolupa un conjunt de línies estratègiques dirigides a:

- ▶ Potenciar el desenvolupament de la producció agrària ecològica.
- ▶ Millorar la qualitat de l'alimentació de la població.
- ▶ Afavorir la incorporació de productes ecològics, frescos, locals i de temporada en el menú de menjadors escolars i sociosanitaris.
- ▶ Establir col·laboracions institucionals que reforcen els objectius definits.

ecocomedoresdecanarias.com

COMPANYIA PÚBLICA MILANO RESTAURAZIONE

MILÀ, REGIÓ DE LLOMBARDIA (ITÀLIA)

1 404 239 persones

ENTITAT PROMOTORA

• Ajuntament de Milà

TEMES RELLEVANTS

• Articulació de la cadena alimentària • Salts d'escala • Compra pública
• Hostaleria • Desaprofitament d'aliments • Educació alimentària

RESUM

Milà és la major àrea metropolitana i el segon municipi més poblat d'Itàlia. En 2000 l'Ajuntament crea la companyia pública Milano Ristorazione per a proveir la demanda d'una alimentació saludable i sostenible sorgida de les polítiques agroalimentàries urbanes en el municipi. A partir de gener de 2001, comença a gestionar la restauració col·lectiva en centres escolars.

El projecte naix amb l'objectiu d'oferir un menjar sa, bo, educatiu i just a les escoles milaneses on es cuida abans de res la qualitat higiènica, sanitària i nutricional, però també la sensorial i cultural, per a estimular l'atenció dels comensals joves a l'experiència del sabor.

El menjador escolar es converteix així en el "restaurant" dedicat als xiquets, que potencia l'alimentació i promou una adequada educació nutricional, de manera amena i didàctica. Una nutrició adequada és part integral d'un estil de vida saludable. Per això, es basa en el diàleg amb pares i professors; per a l'èxit del projecte, és fonamental la comunicació, la comprensió i el desig de compartir.

Els menús elaborats segueixen una dieta saludable amb un alt percentatge d'aliments ecològics, d'origen local o comerç just, i es distribueixen en jardins d'infància, guarderies públiques, menjadors escolars d'escoles primàries i secundàries; així com en residències de la tercera edat o en el servei a domicili per a persones majors. També s'ofereixen menjars cuinats en CDI (centres de dia integrats), CDD (centres de dia per a persones amb diversitat funcional) i altres equipaments públics municipals. Igualment, fan programes educatius als centres escolars, en els quals a través de l'alimentació es treballa la sostenibilitat, la prevenció del balafiament i la integració sociocultural.

milanoristorazione.it

4

TRANSICIÓ AGROECOLÒGICA TERRITORIAL: ZONE-ATELIER PLAINE & VAL DE SÈVRE

ZONE-ATELIER PLAINE & VAL DE SÈVRE
DEPARTAMENT DE DEUX-SÈVRES, NOVA AQUITÀNIA (FRANÇA)

374 351 persones

ENTITATS PROMOTORES

• Institut Nationale de la Recherche Agricole (INRA) • Administracions locals

TEMES RELLEVANTS

• Investigació i extensió agroecològica per mitjà de processos participatius
• Xarxa Natura 2000 • Política Agrària Comuna • Serveis ecosistèmics

RESUM

És un projecte d'investigació impulsat des de 1994 per a promoure la transició cap a la sostenibilitat d'un territori ampli, a partir d'activitats d'investigació i extensió per mitjà de processos participatius. El territori cobreix 450 km², i inclou al voltant de 450 granges i 13 000 parcel·les agrícoles. La meitat de la seua àrea està protegida com a Lloc d'Interés Comunitari (Xarxa NATURA 2000), per la notable biodiversitat de les espècies d'aus. La Zone Atelier (ZE) se centra en 3 eixos:

1. Observatori d'investigació a llarg termini, centrat en l'evolució de la biodiversitat, especialment els insectes pol·linitzadors en relació amb els canvis en la gestió agrària.
2. Programa d'investigació sobre les interaccions entre l'activitat econòmica i l'entorn rural en relació amb els serveis que els ecosistemes ofereixen a la societat.
3. Procés participatiu i de governança multiactor, en el qual es treballa amb el sector agrari i la població local en la resolució de problemes vinculats amb la biodiversitat.

En definitiva, s'ha construït un projecte compartit de sostenibilitat per a un territori ampli, des de la cooperació entre l'Administració local, l'Institut d'investigació agrícola, el sector agrari i la societat civil local. Els fons de desenvolupament rural i, sobretot, els vinculats a la Xarxa Natura 2000, han sigut un suport central per a impulsar la producció ecològica i les pràctiques de maneig agrari agroecològic, així com la relocalització del sistema alimentari.

za.plainevalsevre.cnrs.fr

5

ESTRATÈGIA ALIMENTÀRIA 'ALIMENTANDO CÓRDOBA'

CÒRDOVA (ESPANYA)

325 916 persones

ENTITAT PROMOTORA

• Ajuntament de Còrdova

TEMES RELLEVANTS

• Col·laboració entre serveis socials i estratègia alimentària municipals

RESUM

Dins de l'estratègia alimentària municipal 'Alimentando Córdoba', l'Institut de Sociologia i Estudis Llauradors (Universitat de Còrdova) juntament amb l'Ajuntament han promogut diversos projectes pilot. Un d'ells, iniciat de manera pionera en 2018, consisteix a vincular els servicis socials municipals d'atenció a l'emergència alimentària amb les xarxes de producció ecològica creades entorn de l'Ecomercado de Còrdova, de freqüència setmanal i promogut per l'Alianza por la Soberanía Alimentaria de Còrdova amb el suport de l'Ajuntament. A partir d'aquesta col·laboració, s'ha transformat la forma de treballar de diferents serveis municipals:

- › Targetes d'ajuda alimentària per a canviar en supermercats
- › Bancs d'aliments
- › Economat per a la ciutadania usuària de serveis socials

S'ha passat de proporcionar aquests recursos públics amb aliments convencionals distribuïts per grans cadenes comercials a subministrar aliments frescos, locals, ecològics i de temporada directament des de la producció o a través del xicotet comerç. Aquests aliments es distribueixen a través una xarxa de 17 finques ecològiques de la província i amb el suport logístic de MercaCórdoba. A partir d'aquest procés, s'ofereix una via estable de comercialització a les entitats productores, i se'n promou l'estructuració, reduint costos de producció i distribució. D'altra banda, es proveeix d'aliments de la millor qualitat a grups socials vulnerables, la qual cosa reduna en la seua qualitat de vida i en el seu potencial per a eixir de la situació d'empobriment.

- › osala-agroecologia.org/agroecologia/alimentando-cordoba
- › elecomercado.com

6

CANVIS EN LA DIETA COM A ESTRATÈGIA DE MITIGACIÓ DEL CANVI CLIMÀTIC

GANT (BÈLGICA)

260 000 persones

ENTITAT PROMOTORA

• Ajuntament de Gant

TEMES RELLEVANTS

• Canvi en les dietes • Canals curts de comercialització
• Consell alimentari

RESUM

Gant és coneguda com «la capital vegetariana» per la campanya llançada per l'Ajuntament entorn dels «dijous vegetarians», que sorgeix com a part de l'estratègia municipal de mitigació del canvi climàtic i els problemes sanitaris vinculats amb les dietes riques en greixos i proteïnes animals. La seua municipalitat ha pogut aprofundir i estructurar accions del Pla d'Acció denominat Ghent en Garde, estructurat en cinc objectius:

4. Avançar cap a una cadena alimentària més curta i transparent, incloent-hi la millora de l'eficiència tècnica de les xarxes logístiques i de distribució locals.
5. Estimular la producció i el consum sostenibles i de comerç just, fent-los assequibles.
6. Visibilitzar el valor social afegit en relació amb el potencial de creació d'ocupació de la cadena agroalimentària des d'una perspectiva sostenible.
7. Reduir el malbaratament alimentari a través de nous mercats alimentaris i alternatives de processament.
8. Usar el rebuig alimentari com a matèria primera d'altres processos vinculats amb l'agricultura, com el compostatge.

Actualment, l'estratègia està centrada a ampliar l'escala dels projectes de circuits curts de comercialització, enfocar-se a restaurants i xicotet comerç a través de plataformes de distribució menudes i donar-los més pes a les produccions orgàniques. Es focalitza en la protecció i dinamització de la terra agrària i l'accés a ella. A més, valoren traspasar les fronteres del terme municipal per a articular fluxos camp-ciutat des de la perspectiva de les ciutats-regió.

Han creat un consell alimentari municipal inspirat en les experiències de Toronto o Bristol, que tracta de representar el conjunt dels actors vinculats a la cadena alimentària local amb caràcter consultiu, però de perspectiva estratègica i vinculació formal amb el govern local. El procés participatiu inclou persones dedicades a l'agricultura, organitzacions agràries i d'altres, dins dels límits del terme municipal.

[Thursday Veggie Day](#)

7

LA CIUTAT ORGÀNICA DE FRIBURG

FRIBURG (ALEMANYA)

220 000 persones

ENTITAT PROMOTORA

• Departament de Medi Ambient, Ajuntament de Friburg

TEMES RELLEVANTS

• Mercats no sedentaris • Compra pública
• Xarxes logístiques i de distribució regionals • Campanyes de comunicació

RESUM

La política alimentària de la ciutat de Friburg depèn del Departament de Medi Ambient i pretén reforçar la producció i el consum d'aliments ecològics locals, així com les estructures regionals de distribució. Els seus programes es basen, a més, en la mitigació del canvi climàtic i en la generació d'atractiu turístic per a la regió.

La ciutat dona suport a la sostenibilitat del sistema agroalimentari regional i fomenta el consum d'aliments locals i ecològics entre la ciutadania. Des de 1991 promou la comercialització en els mercats no sedentaris municipals mitjançant convenis amb municipis i comarques veïnes. En paral·lel, s'organitzen activitats de convivència entre la població urbana de cada barri i les experiències productives ecològiques que els proveeixen d'aliments a través dels mercats establits en la seua zona.

Igualment, Friburg ha posat en marxa un programa de compra pública d'aliments i begudes en tots els organismes oficials de la ciutat, incloent-hi cantines i màquines de *vending*; ha organitzat nombroses campanyes de foment del consum d'aliments ecològics locals i defensa formes de vida sostenibles, respectuoses amb la naturalesa i la salut. A més, ha promogut programes d'investigació i formació per a la producció ecològica professional. Des de 2004 ha impulsat cinc cooperacions entre la ciutat i les comarques rurals adjacents; ha facilitat i promogut el desenvolupament d'estructures i infraestructures per a les xarxes logístiques i de distribució d'aliments regionals i ecològics, i en 2015 ha desenvolupat un estudi sobre el consum local d'aliments regionals, de cara a fer un pas avant en aquest procés.

De la seua experiència, en ressalten dos aprenentatges clau:

- Els aliments ecològics no són productes de qualitat orientats a un nínxol de mercat de luxe. La seua qualitat es basa en el model de producció i han de destinar-se al consum quotidià i generalitzat.
- El valor social i l'increment de la demanda de les produccions ecològiques i l'enfortiment de les xarxes de subministrament regionals es basa a establir relacions de confiança entre el camp i la ciutat, així com entre el consum i la producció.

biostaedte.de/bio-staedte/freiburg

8

HEMENGOAK (D'ACÍ). MENÚS SOSTENIBLES EN LES ESCOLES INFANTILS MUNICIPALS DE PAMPLONA-IRUÑA

PAMPLONA, NAVARRA (ESPANYA)

201 653 persones

ENTITATS PROMOTORES

• Ajuntament de Pamplona-Iruña

TEMES RELLEVANTS

• Menús sostenibles • Menjadors escolars • Compra pública
• Estructuració del sector agroecològic

RESUM

El projecte Hemengoak naix amb la idea d'oferir en l'alimentació de totes les escoles infantils municipals de Pamplona-Iruña (12 escoles) productes de qualitat sostenibles, ecològics, frescos, de temporada, de proximitat, i directament adquirits als productors i productores.

El procés de compra pública cerca consolidar i estructurar les condicions econòmiques de la producció navarresa. Així, s'ha emprés una via de treball múltiple:

- ▶ Confecció de nous menús, amb la millor qualitat nutricional, adaptats a les produccions locals i de temporada de Navarra.
- ▶ Disseny d'un procés pedagògic en el qual la cuina i l'alimentació estan dins de la vida de les escoles i formen part de la vida de l'alumnat. A més, el moment del menjar és un moment comunitari central a l'escola.
- ▶ Procés d'acompanyament a l'estructuració del sector productor ecològic navarres, de manera que pugui proveir al programa amb la qualitat, diversitat i estabilitat necessària.

Per a això, l'Ajuntament de Pamplona ha posat en marxa, a més, un centre logístic que, amb el suport de la demanda estable que suposen les escoles infantils, té l'objectiu d'estructurar les xarxes de distribució d'aliments ecològics a Navarra.

pamplona.es/escuelasinfantiles

9

CENTRAL DE COMPRES DE PRODUCTES ECOLÒGICS DE MANRESA

MANRESA, CATALUNYA (ESPANYA)

77 714 persones

ENTITAT PROMOTORA

• Ajuntament de Manresa, amb el suport de la Cooperativa Frescoop

TEMES RELLEVANTS

• Plataforma logística per a experiències productives de dimensions reduïdes (agricultura familiar)

RESUM

És un projecte impulsat per l'Ajuntament de Manresa, amb el suport de la Cooperativa Frescoop, per a dotar la ciutat d'una plataforma logística per a xicotets productors i productores que pugui donar-los serveis segons les seues necessitats específiques.

El projecte inclou: central de compres i vendes de productes de proximitat; distribució de producte; central logística; provisió d'aliments a menjadors escolars; transformació d'excedents en producte quarta gamma i elaborats; articular una xarxa entorn de la producció i proveïment ecològic; actuacions de promoció del producte local; assessoria en qüestions administratives i de gestió a les persones encarregades de la producció i el proveïment.

S'ha convertit en un punt de referència en la promoció del producte de la comarca; incideix en la procedència i dona a conèixer a les persones que ho fan possible, així com la seua manera de treballar i la qualitat del seu producte, creant una xarxa col·laborativa entre aquestes i les consumidores amb els punts de venda d'enllaç.

frescoop.coop

ESTRATÈGIA ALIMENTÀRIA EN BIOVALLÉE

COMUNITAT DE COMUNES VAL DE DRÔME, REGIÓ DE NORMANDIA (FRANÇA)

857 persones

ENTITAT PROMOTORA

• Coordinat pel Consell Comunitari de Val de Drôme (CCVD)

TEMES RELLEVANTS

• Restauració col·lectiva • Compra pública • Plataforma logística
• Articulació de la cadena alimentària

RESUM

En 2011, una anàlisi de l'oferta agrícola en l'àrea va encoratjar les persones que ostentaven càrrecs electes, les funcionàries i les parts interessades a relocalitzar els fluxos d'aliments. L'estratègia alimentària comarcal es divideix en tres àrees:

1. Suport a la restauració col·lectiva per a augmentar la proporció de productes ecològics i/o locals.
2. Sensibilització sobre els desafiaments de l'alimentació sostenible.
3. Enfortiment del vincle entre l'oferta i demanda locals a través d'accions formatives i creació d'una plataforma de coordinació logística.

La plataforma Agri Court, compromesa amb l'equilibri financer i l'associacionisme, es basa en els següents principis per a assegurar condicions laborals dignes a les persones que es dediquen a la producció:

- › Assegurar volums de comandes suficients treballant amb servei d'àpats col·lectiu.
- › Optimització de lliuraments en un territori dispers, amb coordinació de vendes i racionalització de costos, especialment en la distribució de paquets.
- › La construcció d'una marca comuna a Biovallée com un pas important per a formalitzar el projecte i provocar l'adhesió dels territoris, agents econòmics i la societat civil.
- › Introduir flexibilitat en el tema de l'etiqueta d'agricultura ecològica i afavorir els aliments locals, incloure productes no bio per a guanyar flexibilitat i estabilitat davant la demanda.
- › Treballar amb estructures turístiques, fora de la temporada escolar, per a mantenir un nivell suficient de comandes durant l'estiu.
- › Diversificar activitats: oferir assessorament per al desenvolupament territorial.
- › Limitar la grandària de l'activitat per a mantindre's fidel als objectius de preus remuneradors de la producció agroalimentària familiar.

› biovallee.net

› [El Projecte Biovallée. Primer cas d'èxit europeu](#)

LA CASA DE L'EDUCACIÓ EN ALIMENTACIÓ SOSTENIBLE (MEAD)

MUNICIPI DE MOUANS-SARTOUX, REGIÓ DE PROVENÇA-ALPS-COSTA BLAVA, DEPARTAMENT D'ALPS MARÍTIMS (FRANÇA)

717 persones

ENTITATS PROMOTORES

• Ajuntament de Mouans-Sartoux

TEMES RELLEVANTS

• Menjadors municipals • Compra pública • Empresa municipal
• Gestió directa agrícola • Agricultura ecològica

RESUM

Les autoritats locals de Mouans-Sartoux adopten el seu compromís per una alimentació més sostenible arran de la crisi alimentària de les vaques boges de 1996. Els representants polítics i els seus equips van decidir llavors que en els menjadors municipals s'utilitzaren productes d'agricultura ecològica i d'origen local.

Atés que l'oferta del territori no estava estructurada, l'Ajuntament i les persones associades van estudiar la possibilitat de produir, a través d'una empresa municipal, una part dels aliments destinats als menjadors municipals.

En 2010, es recullen les primeres creïlles. En la primavera de 2011, es contracta una persona dedicada a l'agricultura. En 2020, aquesta gestió directa agrícola cobria el 85 % de les necessitats de verdura del menjador municipal de Mouans-Sartoux. A més del proveïment de productes ecològics, la iniciativa constitueix un recurs d'aprenentatge important, no sols per a la població escolar, sinó també per als càrrecs electes. Aquest projecte s'emmarca en l'Agenda 21 del municipi, que s'ha fixat com a objectiu l'autosuficiència alimentària. La principal funció de la MEAD consisteix a assegurar el desenvolupament de les accions ja iniciades: el llançament d'una producció agrícola en gestió municipal directa i d'un laboratori de transformació; la incorporació a l'activitat agrària ecològica professional de joves residents en el municipi; l'ajuda a l'estructuració de la comercialització de les produccions i, evidentment, la sensibilització sobre l'alimentació sostenible.

L'estratègia alimentària del municipi de Mouans-Sartoux exigeix que les persones amb càrrecs públics prenguen mesures per al manteniment i el desenvolupament del sòl agrícola. El municipi treballa activament en l'elaboració del Pla Local d'Urbanisme i triplicarà la seua superfície agrícola.

› [Cuadernos Carasso: Sistemas Alimentarios Territorializados](#)

BIBLIOGRAFIA

- Agencia Española de Seguridad Alimentaria, *Estrategia NAOS para la nutrición, actividad física y prevención de la obesidad*. Madrid: AECOSAN, 2005. http://www.aecosan.msssi.gob.es/AECOSAN/web/nutricion/seccion/estrategia_naos.htm
- APAEMA, APAEM, APEEF i Xarxa de Pagesos Ecològics de Balears. *Decàleg per al foment de l'agroecologia en l'administració local. Preguntes i respostes, propostes concretes*. Xarxa de Pagesos Ecològics de Balears, 2019.
- Aranceta-Bartrina J., C. Pérez-Rodrigo, G. Alberdi-Aresti, N. Ramos-Carrera i S. Lázaro-Masedo. «Prevalence of General Obesity and Abdominal Obesity in the Spanish Adult Population (Aged 25–64 Years) 2014–2015: The ENPE Study», *Revista Española de Cardiología* 69 (juny 2016): 579-587, doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.recsep.2016.02.010/>
- Bommelaer, O. i J. Devaux. Coûts des principales pollutions agricoles de l'eau. *Études et documents* 52 (setembre 2011). http://economie.eaufrance.fr/sites/default/files/etude_79_1367487034.pdf
- Bové, J. *Sobre unos ingresos justos para los agricultores: mejorar el funcionamiento de la cadena de suministro de alimentos en Europa*. En la Comisión de Agricultura y desarrollo rural. 2009/2237(INI). <https://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A7-2010-0225+0+DOC+XML+V0//ES>
- Bristol City Council. *Bristol's good food action plan (2015-2018)*. Bristol: Bristol City Council, 2015.
- Calori A. i A. Magarini. *Food and the cities. Food policies for sustainable cities*. Milán: Edizioni Ambiente, 2015.
- Canal de Isabel II. «¿En qué parte de España se consume menos agua embotellada?». <https://www.canaldeisabelsegunda.es/-/en-que-parte-de-espana-se-consume-menos-agua-embotellada->
- Carricondo, A. i C. Peiteado. *¿Quién contamina cobra? Relación entre la Política Agraria Común y el medio ambiente en España*. Madrid: SEO-Birdlife i WWF-España, 2010.
- Cardona, M. S. *ENSE. Encuesta Nacional de Salud España 2017*. Madrid: Ministeride Sanitat, Serveis Socials i Igualtat, 2017.
- Chemnitz, C., Rehmer C. (dirs.) i I. Jordana (ed. español). *Atlas de la PAC. Hechos y cifras sobre la Política Agrícola Común*. Madrid: Heinrich Böll Stiftung/SEO Birdlife, 2019. https://porotrapac.org/?jet_download=944
- Comunicación de la Comisión al Parlamento Europeo, al Consejo, al Comité Económico y Social Europeo y al Comité de las Regiones. *Estrategia «De la granja a la mesa» para un sistema alimentario justo, saludable y respetuoso con el medio ambiente*. COM/2020/381 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ES/TXT/?uri=CELEX:52020DC0381>
- Comunicación de la Comisión al Parlamento Europeo, al Consejo, al Comité Económico y Social Europeo y al Comité de las Regiones. *Estrategia de Biodiversidad de la UE para 2030. Reintegrar la naturaleza en nuestras vidas*. COM/2020/380 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ES/TXT/?uri=COM:2020:380:FIN>
- Comunicación de la Comisión al Parlamento Europeo, al Consejo, al Comité Económico y Social Europeo y al Comité de las Regiones. *El Pacto verde Europeo*. COM/2019/640 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ES/TXT/?uri=COM%3A2019%3A640%3AFIN>
- Confederación Empresarial Española de la Economía Social. *Guía de compra pública responsable y del fomento de la contratación pública de entidades y empresas de la Economía Social*. Madrid: CEPES, 2018.
- Crowder, D.W i J.P. Reganold. «Financial competitiveness of organic agriculture on a global scale». *Proceedings of the National Academy of Sciences* 112 (2015): 7611–7616. doi: 10.1073/pnas.1423674112
- DeCunto A., C. Tegoni, R. Sonnino i C. Michel. *Food in Cities: Study on innovation for a sustainable and healthy production, delivery and consumption of food in cities*. Luxemburgo: Oficina de Publicaciones de la Unión Europea, 2017 https://ec.europa.eu/research/openvision/pdf/rise/food_in_cities.pdf
- DG SANTE. *State of Health in the EU Companion Report 2017*. Luxemburgo: Oficina de Publicaciones de la Unión Europea, 2017. <https://doi.org/10.2875/684855>
- Dodds, W.K., W. Bouska, J. Eitzmann, T. Pilger, K. Pitts, A. Riley, J. Schloesser i D. Thornbrugh. «Eutrophication of US freshwaters: Analysis of potential economic damages». *Environmental Science and Technology* 43 (2019): 12–19. <https://doi.org/10.1021/es801217q>
- ECORYS (Institute for European Environmental Policy and Wageningen University and Research). *Mapping and analysis of the implementation of the CAP*. Bruselas: Unión Europea, 2017 <https://op.europa.eu/s/omzt>
- EIP-AGRI Workshop on Cities & Food Connecting producers and consumers: Final Report. Bruselas: Comisión Europea, 2016.
- Elver, H. *Derecho a la alimentación: malnutrición, gobernanza mundial, enfoque en DDHH y Estado*. Nueva York: ONU, 2016.
- Environmental Protection Agency (EPA). *The facts about nutrient pollution*. Abril, 2012. www.epa.gov/sites/production/files/2015-03/documents/facts_about_nutrient_pollution_what_is_hypoxia.pdf
- Eurostat. Farms and farmland in the European Union – statistics. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Farms_and_farmland_in_the_European_Union_-_statistics#The_evolution_of_farms_and_farmland_from_2005_to_2016
- FAO (Organització de les Nacions Unides per a l'Agricultura i l'Alimentació). *Directrices voluntarias en apoyo de la realización progresiva del derecho a una alimentación adecuada en el contexto de la seguridad alimentaria nacional*. Roma: Organització de les Nacions Unides per a l'Agricultura i l'Alimentació (FAO), 2019.

- *Voluntary guidelines to support the integration of genetic diversity into national climate change adaptation planning*. Roma: Organització de les Nacions Unides per a l'Agricultura i l'Alimentació (FAO), 2015.
- *Reflexiones sobre el sistema alimentario y perspectivas para alcanzar su sostenibilidad; documento preparado por la Oficina Regional para América Latina y el Caribe de la Organización de las Naciones Unidas para la Alimentación y la Agricultura*. Roma: Organització de les Nacions Unides per a l'Agricultura i l'Alimentació (FAO), 2017
- *Los 10 elementos de la Agroecología. Guía para la transición hacia sistemas alimentarios y agrícolas sostenibles*. Roma: Organització de les Nacions Unides per a l'Agricultura i l'Alimentació (FAO), 2018.
- *Make Agriculture, Forestry and Fisheries More Productive and More Sustainable*. Rome: Organització de les Nacions Unides per a l'Agricultura i l'Alimentació (FAO), 2019.
- Fundación Daniel y Nina Carasso. *Sistemas Alimentarios Territorializados. Recopilación de experiencias de veintidós proyectos en Francia y en España para guiar la transición*. París: Fundación Daniel y Nina Carasso, 2019.
- García, F. *Carne de cañón. Por qué comemos tanta carne y cómo nos enferma*. Barcelona: VSF-Justicia Alimentaria, 2019.
- Ghent Food Policy Council. *From strategic to operational goals for the Gent en Garde food policy. Recommendations of the food policy council*. Gante: Stad Ghent, 2016.
- Grupo de alto nivel de expertos en seguridad alimentaria y nutrición. *Enfoques agroecológicos y otros enfoques innovadores en favor de la sostenibilidad de la agricultura y los sistemas alimentarios que mejoran la seguridad alimentaria y la nutrición*. Roma: HLPE, 2019.
- Hoagland, P. i S. Scatista. «The economic effects of harmful algal blooms». En E. Granéli i J. Turner (eds.), *Ecology of harmful algae. Ecology Studies Series 189*:391–402. Berlín: Springer-Verlag, 2006.
- Esparcia, Javier i R. Mesa, *Leader en España: cambios recientes, situación actual y orientaciones para su mejora*. València: Universitat de València, 2018.
- International Panel on Climate Change, *Climate Change and Land*. Ginebra: IPCC, 2019. <https://www.ipcc.ch/report/srccl/>
- International Energy Agency. *World Energy Outlook 2018*. París: IEA, 2019. <https://webstore.iea.org/download/summary/190?fileName=English-WEO-2018-ES.pdf>
- INE. *Encuesta de población activa*. Madrid: INE, 2019.
- *Estructura de las explotaciones agrarias*. Madrid: INE, 2019.
- IPES-Food. «El COVID-19 y la crisis en los sistemas alimentarios: Síntomas, causas y posibles soluciones». Comunicado del Panel Internacional de Expertos sobre Sistemas de Alimentación Sostenible. Abril 2020. http://www.ipes-food.org/_img/upload/files/COVID-19_CommuniqueES%281%29.pdf
- *Hacia una política alimentaria común para la Unión Europea. La reforma y el reajuste político necesarios para construir sistemas alimentarios sostenibles en Europa*. Bruselas: IPES-Food, 2019.
- *Unravelling the Food–Health Nexus: Addressing practices, political economy, and power relations to build healthier food systems*. Bruselas: The Global Alliance for the Future of Food i IPES-Food, 2017.
- Lesmes Zabalegui S. i Konstumitu Z. (eds.). *Guías prácticas de la compra pública responsable. Cláusulas éticas, sociales y medioambientales. Cadena de suministros: producción, distribución y consumo*. REAS Euskadi i Ajuntament de Vitòria-Gasteiz, 2019.
- López, D., N. Alonso i P.M. Herrera. *Políticas alimentarias urbanas para la sostenibilidad. Análisis de experiencias en el Estado español, en un contexto internacional*. Fundación Entretantos, 2018.
- López-Sobaler A. M., A. Aparicio, J. Aranceta-Bartrina, A. Gil, M. González-Gross, L. Serra-Majem, G. Varela-Moreiras i R.M. Ortega, «Overweight and General and Abdominal Obesity in a Representative Sample of Spanish Adults: Findings from the ANIBES Study». *BioMed Research International*, vol. 2016: 1-11. doi: 10.1155/2016/8341487.
- MAGRAMA. *Impactos del cambio climático en los procesos de desertificación en España*. Madrid: MAGRAMA, 2016.
- Maréchal, G., H. Rouillé d'Orfeuil, S. Dupraz i V. Divay. *Impact de la transition agricole et alimentaire sur l'emploi. Etat des lieux et propositions*. París: Terralim-Resolis, 2018.
- Molero Cortés, J., D. López García, i L. Arroyo (eds.). *Salud y derecho a la alimentación. Bienestar, equidad y sostenibilidad a través de políticas alimentarias locales*. Valladolid: Fundación Entretantos i Red de Ciudades por la Agroecología, 2018.
- Moragues A., K. Morgan, H. Moschitz, I. Neimane, H. Nilsson, M. Pinto, H. Rohrer, M. Thuswald, T. Tisenkopfs, i J. Halliday. *Urban Food Strategies: the rough guide to sustainable food systems*. Document developed in the framework of the FP7 project FOODLINKS (GA No. 265287). 2013.
- Morales-Suárez-Varela M., N. Rubio-López, C. Ruso, A. Llopis-González, E. Ruiz-Rojo, M. Redondo i Y. Pico. «Anthropometric Status and Nutritional Intake in Children (6–9 Years) in Valencia (Spain): The ANIVA Study», *International Journal of Environmental Research and Public Health* 12 (2015): 16082-16095
- Naredo, J.M. *La evolución de la agricultura en España (1940-2000)*. Granada: Universidad de Granada, 2004.
- Oficina del Alto Comisionado de las Naciones Unidas para los Derechos Humanos y Departamento de Información Pública de las Naciones Unidas. *Declaración y Programa de Acción de Viena. 20 años trabajando por tus derechos*. Viena: ONU, 2013. https://www.ohchr.org/Documents/Events/OHCHR20/VDPA_booklet_Spanish.pdf
- O'Hara, J.K. *Market Forces: Creating Jobs through Public Investment in Local and Regional Food Systems*. Cambridge: Union of Concerned Scientists, 2011. <https://www.>

ucsusa.org/sites/default/files/legacy/assets/documents/food_and_agriculture/market-forces-report.pdf

— *The \$11 Trillion Reward How Simple Dietary Changes Can Save Lives and Money, and How We Get There*. Cambridge: Union of Concerned Scientists, 2013. <https://www.ucsusa.org/resources/11-trillion-dollar-reward>

Pérez-Farinós N., A. M. López-Sobaler, M. A. Dal Re, C. Villar, E. Labrado, T. Robledo i R. M. Ortega. «The ALADINO Study: A National Study of Prevalence of Overweight and Obesity in Spanish Children in 2011». *BioMed Research International*, 2013: 1-7.

Pérez Rodrigo C. «Current mapping of obesity». *Nutrición Hospitalaria* 5 (2013): 21-31

Proposta de Reglament del Parlament Europeu i del Consell, de 13 de març de 2018, pel qual es crea l'Autoritat Laboral Europea (Text pertinent a efectes de l'EEE i de Suïssa) COM(2018) 131 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ES/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018AR2670&from=EN>

Renting H., R. van Veenhuizen, M. Dubbeling i F. Hoekstra (eds.). *European case studies on governance of territorial food systems – Project GouTer*. París: International Urban Food Network, 2017.

Sobota, D.J., J.E. Compton, M.L. McCrackin i S. Singh. «Cost of reactive nitrogen release from human activities to the environment in the United States». *Environmental Research Letters* 10 (2015), 2:025006.

Sociedad Española de Agricultura Ecológica. *Evidencias científicas sobre la producción ecológica. Argumentos para el cuidado de nuestra salud y del planeta desde la producción ecológica*. Catarroja: SEAE, 2019.

Stenmarck, Å., C. Jensen, T. Quested i G. Moates. *Estimates of European food waste levels*. Estocolmo: Fusions, 2016. doi: 10.13140/RG.2.1.4658.4721

Valdés Pizarro J. i M. A. Royo-Bordonada. Prevalence of childhood obesity in Spain: National Health Survey 2006-2007. *Nutrición Hospitalaria* 27 (2012) 1: 154-160

VSF-Justicia Alimentaria Global. *Compra pública en sistemas alimentarios locales. Impactos sociales, ambientales y económicos*. Barcelona: VSF-Justicia Alimentaria Global, 2013.

Willett W., J. Rockström, B. Loken, M. Springmann, T. Lang, S. Vermeulen, T. Garnett, D. Tilman, F. DeClerck, A. Wood, M. Jonell, M. Clark, L. J. Gordon, J. Fanzo, C. Hawkes, R. Zurayk, J. A. Rivera, W. De Vries, L. Majele Sibanda, A. Afshin, A. Chaudhary, M. Herrero, R. Agustina, F. Branca, A. Lartey, S. Fan, B. Crona, E. Fox, V. Bignet, M. Troell, T. Lindahl, S. Singh, S.E. Cornell, K. Srinath Reddy, S. Narain, S. Nishtar i C. J. L. Murray. «Food in the Anthropocene: the EAT–Lancet Commission on healthy diets from sustainable food systems». *The Lancet* 393, n.º 10170 (2 febrer 2019): 447-492. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(18\)31788-4](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(18)31788-4)

